

ŞCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ
Facultatea de Litere

Drd. Alexandru Constantin Agache

Perspectiva sociologică în studiile literare despre paşoptism

The Sociological Perspective in Romanian Literary Studies about
Forty-Eightism

REZUMAT / ABSTRACT

Conducător ştiinţific
Prof.dr. Rodica Ilie

BRAŞOV, 2021

D-lui

(D-nei)

.....

COMPONENTA

Comisiei de doctorat

Numită prin ordinul Rectorului Universităţii Transilvania din Braşov

Nr. din

PREŞEDINTE:

Conf. univ. dr. Adrian LĂCĂTUŞ, Universitatea
Transilvania din Braşov

CONDUCĂTOR ŞTIINŢIFIC:

Prof. univ. dr. Rodica ILIE, Universitatea *Transilvania*
din Braşov

REFERENŢI:

Conf. univ. dr. Paul CERNAT, Universitatea din
Bucureşti

Prof. univ. dr. Vasile SPIRIDON. Universitatea *Vasile*
Alecsandri din Bacău

Prof. univ. dr. Virgil PODOABĂ, Universitatea
Transilvania din Braşov

Data, ora şi locul susţinerii publice a tezei de doctorat: 16.09.2021, ora 16,
susţinere online, la o adresă care va fi comunicată din platforma UNITBV.

Eventualele aprecieri sau observaţii asupra conţinutului lucrării vor fi
transmise electronic, în timp util, pe adresa
agache.alexandru.constantin@unitbv.ro.

Totodată, vă invităm să luaţi parte la şedinţa publică de susţinere a tezei de
doctorat.

Vă mulţumim.

CUPRINS

	Pg. teza	Pg. rezumat
INTRODUCERE.....	7	6
1. CAPITOLUL 1 Perspectivele vulgarizatoare	33	6
1.1 Ce este sociologismul vulgar	33	6
1.2 Problema moştenirii culturale paşoptiste (1948 – 1965)	58	6
1.2.1. Introducere	58	6
1.2.2. Procesul Heliade	66	19
1.2.3. Un teritoriu tolerat (Bolintineanu, Ghica şi Russo)	83	20
1.2.4. Canonul paşoptist (1948 – 1965)	100	20
1.2.4.1. Malformarea canonului (Bălcescu transubstanţiat)	100	20
1.2.4.2. Alecsandri (braconajul ambivalenţelor ideologice)	109	21
1.2.4.2.1. Diversionistul vs. Patriotul	111	22
1.2.4.2.2. <i>Democratul generos vs. Seniorul uşuratic</i>	117	22
1.2.4.2.3. Dinamica recuperării (1948-1965)	125	23
1.2.4.2.3. GrigoreAlexandrescu, între realismul critic şi cel socialist	131	24
1.2.4.2.4. Cezar Bolliac, poet al oropsiţilor	147	24
2. CAPITOLUL 2 Paşoptişti şi problema evreiască	170	25
2.1. Introducere	170	25
2.2. Antisemitism economic şi complexul cetăţii asediate la Alecsandri	181	25
2.3. Ion Heliade Rădulescu, un iudeofob filomozaic	187	26
2.4. Integraţionismul temperat al lui Mihail Kogălniceanu	192	27
2.5. Filosemitismul lui C. A. Rosetti	197	28
2.6. Antisemitism economic şi antimozaism la Cezar Bolliac	204	29
2.7. Concluzii	210	29
3. CAPITOLUL 3 Celălalt secol XIX (revizionismul legitim)	214	30
3.1. Introducere	214	30
3.2. Statutul conceptelor de revizuire şi revizionism în istoriografie	221	31
3.3. Improbabilul revizionism al lui Paul Cornea	226	31

3.4. Profesionalizarea scrisului în secolul al XIX-lea, o istorie cu amatori	233	33
3.5. Ion Heliade Rădulescu, omul începutului de drum	243	33
4. CAPITOLUL 4 Antirevizionismul neomaiorescian	251	35
4.1. Fabrica de geniu sau strategiile parvenirii	251	35
4.2. Alex Drace-Francis și sociologia literară a formelor fără fond	259	35
5. CONCLUZII. CONTRIBUȚII ORIGINALE. DIRECȚII VIITOARE DE CERCETARE	265	35
BIBLIOGRAFIE	272	38
Scurt rezumat (română /engleză)	289	54

TABLE OF CONTENTS

	Pg. teza	Pg. rezumat
INTRODUCTION	7	6
1. CHAPTER 1 The Vulgarized Perspectives (The Illegitimate Revisionism)	33	6
1.1 What is Vulgar Sociologism	33	6
1.2 The Question of the Romanian Forty-eighters' Literary Patrimony	58	6
1.2.1. Introduction	58	6
1.2.2. The Heliade Affair	66	19
1.2.3. A Tolerated Territory (Bolintineanu, Ghica, Russo)	83	20
1.2.4. The 1848 Literary Canon (1948-1965)	100	20
1.2.4.1. The Malformation of the Canon (Bălcescu's Transubstantiation)	100	20
1.2.4.2. Alecsandri (The Poaching of Ideological Ambivalences)	109	21
1.2.4.2.1. The Diversionist vs. The Patriot	111	22
1.2.4.2.2. <i>The Charitable Democrat vs The Superficial Seigneur</i>	117	22
1.2.4.2.3. The Dynamics of Whitewashing (1948 – 1965)	125	23
1.2.4.3. Grigore Alexandrescu, From Critical Realism to Socialist Realism	131	24
1.2.4.4. Cezar Bolliac, The Poet of the Opressed	147	24
2. CHAPTER 2 The Forty-Eighters and the Jewish Question	170	25
2.1. Introduction	170	25
2.2. Economical Antisemitism and The Complex of the Besieged Fortress	181	25

2.3. Ion Heliade Rădulescu, a Philomosaic Judeophile	187	26
2.4. Mihail Kogălniceanu's Moderate Integrationism	192	27
2.5. C. A. Rosetti's Philosemitism	197	28
2.6. Economical Antisemitism and Antimosaism in Cezar Bolliac's Journalistic	204	29
Work		
2.7. Conclusions	210	29
3. CHAPTER 3 The Other Nineteenth Century. The Legitimate Revisionism	214	30
3.1. Introduction	214	30
3.2. The Status of Revisionism and Revision in Historiography	221	31
3.3. Paul Cornea's Improbable Revisionism	226	31
3.4. The Professionalization of Writing, a History with Amateurs	233	33
3.5. Ion Heliade Rădulescu, The Pathbreaker	243	33
4. CHAPTER 4 The Antirevisionist Perspective	251	35
4.1. The Fabrication of the Genius and the Strategies of Upstartism	251	35
4.2. The Literary Sociology of the Forms without Substance	259	35
5. CONCLUSIONS. Original Contributions. Future Research Directions	265	35
BIBLIOGRAPHY	272	38
Abstract	289	54

Introducere

Teza mea explorează perspectivele sociologice asupra paşoptismului literar. În raport cu reprezentarea maioreşciană despre generaţia lui Rosetti şi Kogălniceanu, am stabilit că acestea generează un revizionism ilegitim, manifest în special între 1948-1965, un revizionism legitim, reprezentat de istorici literari cu propensiuni sociologice ca Paul Cornea, Leon Volovici sau Dimitrie Popovici, şi o perspectivă (implicit) concordantă, identificabilă în cercetări excepţionale ca *Fabrica de geniu* sau *Geneza culturii române moderne*.

Capitolul I – Perspectivele vulgarizatoare

1.1. Ce este sociologismul vulgar?

Acest subcapitol se doreşte a fi o analiză a unor atitudini divergente, menite să pună mai bine în lumină proteitatea semantică, elasticitatea şi mai ales felul în care ideea de marxism/sociologism vulgar a fost manipulată în funcţie de diverşi factori: anumite interese ideologice mai mult sau mai puţin conjuncturale, modul personal de filtrare şi înţelegere a marxismului al unor intelectuali de stânga, strategiile unor sociologi literari de auto-afirmare a propriilor metodologii în raport cu modele precedente resimţite şi descrise ca fiind *mai puţin rafinate* etc.

1.2. Problema moştenirii culturale paşoptiste (1948-1965)

1.2.1. Introducere

Primul capitol al tezei este şi cel mai consistent, deoarece, între 1948 şi 1965, paşoptismul devine o temă mai importantă decât în oricare altă perioadă a istoriei noastre. Pentru redactarea acestei prime părţi, am consultat monografiile epocii, ediţiile de opere alese, prefaţate de studii introductive, sau presa culturală a vremii. Având în vedere că cercetările vizând perioada 1948-1965 sunt axate pe analiza producţiei literare a epocii, pe critica literară responsabilizată cu analiza poeziei sau prozei realist-socialiste şi, doar incidental, pe problema recuperării unor autori apăruţi odată cu sau după marii clasici (Caragiale, Eminescu, Creangă, Topârceanu, Sadoveanu etc.), am încercat să acopăr un deficit istoriografic, în opinia mea, semnificativ.

Într-un fel, reabilitarea paşoptiştilor în epocă este favorizată de subminarea programatică a autonomiei esteticului. Schimbarea criteriilor de înţelegere a funcţiei literaturii aduce în prim-

plan opera acestor scriitori greu de apreciat chiar și de către unul dintre admiratorii lor ardenti ca Lovinescu. Că lucrurile stau așa, o demonstrează din plin *Dis Manibus Sacrum*, o manifestare a ceea ce s-ar putea numi, în maniera lui Mircea Martin, un insurmontabil complex al uitării. Criticul descrie un vis în care, ajuns în măruntaiele pământului, întâlnește mai mulți pașoptiști apăsați de ingratitudea posterității. De-alungul acestui traseu catabazic, călăuză îi va fi Heliade, o umbră indignată de ignorarea așternută peste activitatea sa de pionierat cultural: „Popor nenorocit, pentru care m'am străduit până la adânci bătrânețe! De dargul tău mi-am sbuciumat tinerețea, lovind cu toiagul credinței și al voinței ca să scot apă din stâncă”¹. Autorul *Echilibrului între antiteze* îi amintește călătorului contribuția sa de *om al începutului de drum*, de la înființarea *Curierului românesc*, până la scrierea *Gramaticii* sau a manualelor de aritmetică. Debusolat de brutala dispariție a gloriei de care s-a bucurat până la 1890, Alecsandri privea la rându-i în pământ, „ca și cum ar fi pierdut ceva”². Bălcescu stă și el „afundat într'un trecut mai îndepărtat”³, Bolintineanu „ascute o nouă satiră celor care l-au uitat”⁴, numai Cârlova e vesel, pentru că „a trăit puțin și nu s'a trudit să mai cânte trecutul glorios al unui neam, ce nu-i păstrează icoana pururi vie”⁵. În ciuda publicării la nici treizeci de ani a monografiei despre Grigore Alexandrescu, directorul *Sburătorului* nu va putea depăși acest complex. Atenția lui față de pașoptism va fi insignifiantă, iar în legătură cu autorul *Anului 1840* ajunge să formuleze, în volumul II al *Istoriei literaturii române contemporane*, opinii revizuite în sens defavorabil. Cazul Lovinescu este paradigmatic pentru dificultățile recuperării operei pașoptiste de către o critică orientată estetic.

Reabilitarea acesteia ar putea implica însă preeminența criteriului ideologic. Totuși, problema cea mai mare a criticii cincizeciste nu o reprezenta preocuparea excesivă pentru felul în care Russo, Alecsandri sau Bolintineanu înțelegeau rezolvarea unor probleme sociale stringente, ci faptul că atitudinile lor față de chestiunea împrumutării țăranilor sau față de reformele lui Cuza deveneau pretextul ranforsării unor teze marxist-leniniste, staliniste, jdanoviste etc.

Generația lui Rosetti devine, la 1948, extrem de importantă pentru autoritățile culturale ale regimului. Centenarul revoluției va descrie un splendid arc peste timp, unind capetele a două lumi aflate într-o relație genealogică. Visul republican al lui Bălcescu pare a fi, prin Proclamarea R.P.R., culminarea unui proces început acum o sută de ani, la fel cum legea naționalizării va fi

¹Eugen Lovinescu, *Critice* (vol. 2), Editura Alcala & Co, București, 1920, p. 156.

²*Ibidem*, p.158.

³*Ibidem*, p. 159.

⁴*Ibid.*

⁵*Ibidem*, p.158.

promulgată, așa cum foarte bine observa Alexandru Zub⁶, pe 11 iunie, data la care, tot cu o sută de ani înainte, Bibescu fusese nevoit să semneze Proclamația de la Islaz. În 1950, Eugen Campus nota că „Sărbătorirea centenarului revoluției din 1848 a fost un prilej pentru a marca «acea continuitate reală a tradiției culturale» progresiste”⁷. Evident, vorbim aici despre stabilirea abuzivă a unor antecedente legitimize, a unor legături simbolice cu un fenomen istoric și cultural, animat de mize ireconciliabile cu ideologia impusă românilor la mijlocul secolului al XX-lea.

Moștenirea culturală pașoptistă va fi supusă unei serii de falsificări grosiere. În acest sens, se va distorsiona în mod programatic adevărul istoric fie prin omiterea unor date incovenabile pentru regim, fie prin reinterpretări denaturante. Operele literare vor deveni la rândul lor obiectul unor analize atente la originea de clasă a autorului, la reflectarea luptei dintre forțele sociale antagonice sau, de cele mai multe ori, la poziționarea autorului față de partea exploataților sau a celor exploatați. Rezultatul unor asemenea demersuri devenea, fatalmente, un act critic responsabilizat cu satisfacerea unei grile ideologice, adică ipostaza cea mai vulgarizatoare a sociologismului. Gândirea și opera pașoptistă vor fi ajustate în funcție de teza leninistă a celor două culturi, un redutabil instrument de separare a *elementelor înaintate*, de cele *reacționare*⁸. Dacă ultimele nu precumpăneau, așa cum vom vedea, scriitorul putea accesa o zonă ferită de excesele invectivare ale criticului. Nu a fost, însă, cazul tuturor pașoptiștilor. În continuare voi analiza reperele esențiale în jurul cărora se construiau evaluările celor responsabilizați cu gestiunea moștenirii pașoptiste.

Total previzibil, primul dintre acestea a fost atitudinea scriitorului față de problema țărănească. Din cauza slabei industrializării din secolul al XIX-lea românesc și a subsecvenței subțirimi a proletariatului autohton, țărănimea devine, din perspectiva anilor '50, un substitut simbolic al clasei muncitoare. De altfel, sintagmele de muncitor plugar, muncitor agricol, muncitor în opinci, muncitor-țăran, muncitor-pălmaș, muncitor al pământului, proletar agricol, unele preluate chiar de către pașoptiști din jargonul politic al socialismului utopic, sunt adesea folosite în limbajul critic al epocii. În ciuda înțelegerii marxiste a necesității trecerii de la feudalism la capitalism⁹, pare o ironie ca în plin proces de colectivizare, deci de expropriere brutală a averilor celor de la sat, susținerea proiectului de împrumutire a țăranilor de la mijlocul secolului al XIX-lea să constituie un criteriu de stabilire a poziției ierarhice pentru oricare dintre membrii generației '48. Mai mult, considerarea săteanului ca resursă revoluționară

⁶Vezi Zub, Alexandru, *Orizont închis, istoriografia română sub dictatură*, Editura Institutul European, Iași, 2000, capitolul *Anul istoriografic 1948*.

⁷Eugen Campus, *Din problemele reconsiderării clasicii noastre*, în „Viața românească”, anul III, nr. 7, iulie, 1950, p. 248.

⁸Astfel, scriitorul pare mereu o ființă sfâșiată ideologic între *tendențe retrograde* și *idei progresiste*.

⁹Evident, trecerea la capitalism aducea cu sine emanciparea economică și politică a țăranilor.

reprezenta o veritabilă erezie marxistă, dacă ne gândim că, pentru autorul *Capitalului*, țăranul era obscurantist, misticoid, loial monarhiei și mult prea atașat proprietății private. Acest mare absent social al secolului al XIX-lea românesc, proletariatul, avea nevoie, însă, din perspectiva anilor '50, de un substitut, iar puținele ipostaze literare în care țăranul puna mână pe furci și pe topoare pentru a da foc conacelor boierești erau cele mai apreciate. De altfel, atitudinea din vara lui 1848 față de ideea împrumutării clăcașilor va contribui la crearea celor doi poli ai ierarhiei pașoptiste. În vârf, îl vom regăsi pe Nicolae Bălcescu, *apostolul țăranimii*, susținătorul unei soluții favorabile acestei categorii defavorizate¹⁰, pe fondul unei empatii indeniabile. Pe cea mai de jos poziție, referința negativă absolută a momentului '48, Ion Heliade Rădulescu, considerat unanim tergiversatorul soluționării acestei chestiuni, reacționarul mai preocupat de prevenirea păgubirii boierilor decât de ameliorarea situației celor defavorizați. O poziție ezitantă față de punctul treisprezece din Proclamația de Islaz a avut-o și Ion Ghica, însă faptul că *părintele literaturii române* ocupă în această perioadă funcții de decizie în aparatul de stat valah și poate temporiza luarea unei decizii îi maculează definitiv un cazier ideologic și așa consistent. Nici Alecsandri nu va trece cu bine testul acesta, mai vechi ironii sau acuze cu privire la superficialitatea sa față de situația reală a țăranimii¹¹ fiind reiterate într-o manieră vulgarizatoare.

Surprinzătoare, din cauza unor prejudecăți istoriografice, a fost descoperirea, ca un criteriu important de evaluare a pașoptiștilor, a ceea ce în epocă era impropriu numit „atitudinea față de naționalitățile conlocuitoare”¹². În *Imaginea evreului din cultura română*, Andrei Oișteanu consideră climatul cultural și politic al întregii perioade comuniste total nepermisiv față de discutarea sau menționarea problemelor minorităților, în special a celor legate de comunitatea iudaică. Medalionul dedicat de către Ioan Stanomir lui Cezar Bolliac reiterează parțial această idee¹³: „Ceea ce criticii de conjunctură au trecut sub tăcere, din rațiuni de corectitudine politică, este timbrul antisemit care îi domină intervențiile după 1866”¹⁴. Suportul documentar consultat de mine infirmă categoric cele spuse anterior. Despre evreofobia lui Bolliac se vorbește aproape în toate articolele și monografiile apărute în epocă, chiar dacă termenul de antisemitism nu este folosit. De asemenea, iudeofobia lui Alecsandri este denunțată în cele mai importante texte dedicate poetului, la fel și ostilitatea față de evrei a lui Ghica. Mai mult, textele xenofobe sau

¹⁰Dincolo de această empatie, Bălcescu credea că țăranul, odată împrumutat, va putea fi interesat de apărarea propriului petic de pământ, participând astfel la lupta împotriva unei potențiale invazii rusești sau otomane menite să curme revoluția.

¹¹Mă refer aici, în special, la Călinescu și Ibrăileanu.

¹²Impropriu, deoarece aceste *naționalități* erau romii, evreii și maghiarii. Evident, romii sunt o minoritate etnică, nicidecum constituită într-o națiune, la fel cum nu se poate vorbi despre o națiune a evreilor. În cazul lor, putem discuta, începând cu 100 de ani mai târziu, despre o națiune israeliană emergentă, însă din aceasta, în ciuda unei majorități evreiești, fac parte și alte etnii și confesiuni. Maghiarii, la mijloc de secol XIX, se regăsesc și ei în plin proces de construcție a unei identități naționale, astfel încât sintagma, folosită chiar și azi, rămâne complet inadecvată.

¹³Stanomir face referire doar la prima perioadă a comunismului nostru.

¹⁴Ioan Stanomir, *Așteptând revoluția. Pașoptismul și vocile sale*, Editura Humanitas, București, 2019, p. 209.

referirile depreciative la adresa minorităţilor nu sunt expurgate din multe dintre ediţiile de opere alese apărute în perioada comunistă¹⁵. Ostilitatea unor paşoptişti faţă de evrei sau faţă de alte minorităţi *conlocuitoare*, explicabilă prin formulă etnică extrem de eterogenă în care e surprins momentul construirii naţiunii române, va fi tratată prin recursul la teoria stalinistă a diversionismului. Însă ce înţelegea liderul sovietic prin diversionism şi care ar fi putut fi, din perspectiva criticilor obsedantului deceniu, legătura dintre acesta şi derivatele şovine ale unor scriitori din această generaţie?

Îngrijorat de perspectiva federalizării social-democraţiei ruse pe model austriac¹⁶, Stalin intenţionează să prevină o sursă potenţială de anemiere a mişcărilor muncitoreşti. Atunci când bundiştii încearcă să aclimatizeze modelul autonomiei naţional-culturale, revendicând Sâmbăta ca zi de odihnă, el concepe *Marxismul şi problema naţională*, o broşură menită să atenueze efectele unor potenţiale schisme¹⁷. În tentativa de a explica emergenţa *fenomenului diversionist*, Stalin descrie conflictul economic dintre burgheziile *naţiunilor* asuprite, aparţinând statelor multinaţionale, şi burgheziile naţiunilor dominante. În această luptă, susţine el, primele cheamă în ajutor, sub stindardul cauzei comune a eliberării de sub autoritatea străină, deci, în opinia sa, într-un scop, totuşi, legitim, ţărănimea şi proletariatul. Odată constituite statele naţionale independente, burghezia autohtonă va continua, prin mijloace opresive, să înlăture burghezia *de alt neam*, revendicând din nou sprijinul ţărănimii şi al proletariatului, acum în mod ilegal, acestea netrebuind să fie deturnate de la propria misiune, prin angrenarea într-o luptă purtată sub stindardul unei clase antagonice. Aşadar, diversionismul va însemna, din perspectiva regimului, o formă nocivă de distragere a categoriilor defavorizate de la principiul luptei de clasă.

Ceva mai aptă în a explica şovinismul (antisemit) paşoptist ar fi fost acuza de diversionism adusă de Constantin Dobrogeanu-Gherea lui Constantin Stere, atunci când ultimul încerca să pună situaţia dezastruoasă a ţărănimii române în seama evreilor. Deşi nu a fost un antisemit radical, liderul poporanist propusese ca soluţie a problemei israelite, un eliminaţionism mărginit şi pe cât posibil lipsit de violenţă. Astfel, credea el, clasa de mijloc autohtonă s-ar fi putut dezvolta în libertate, literatura naţională ar fi putut înflori odată cu apariţia unei noi categorii de cititori burghezi, iar soarta ţăranilor români ar fi fost ameliorată, prin suprimarea

¹⁵Aşa cum vom vedea, întreaga dramaturgie antisemită a lui Alecsandri, poeziile cu referiri antimozaice ale lui Bolliac, discursurile parlamentare referitoare la problemele minorităţilor, scrisorile xenofobe ale lui Negruzzi etc. pot fi regăsite în ediţii apărute în perioada comunistă, unele dintre acestea (mă refer în special la lirica lui Bolliac) chiar înainte de 1965. O excepţie notabilă ar fi *Ovreeii* a lui Ion Ghica, scrisoarea sa destinată prietenului Basil.

¹⁶În 1897, la Viena, se constituise o unitate federativă de şase grupuri social-democrate naţionale. Percepută pe bună dreptate ca începutul unei segregări, schimbarea duse la conflicte făţişe între muncitorii cehi şi cei germani, ajungându-se până la separatisme în sânul sindicatelor sau chiar la spargerea de greve.

¹⁷*Marxismul şi problema naţională*, scrisă de Stalin la sugestia lui Lenin, este considerată de Robert C. Tucker, o disertaţie prezentată cu succes mentorului său. V. Robert C. Tucker, *Stalin as a Revolutionary*, W. W. Norton & Company Inc., New York, 1973, capitolul Theorist of the National Question, pp. 150-157.

arendăşiei şi cămătăriei evreieşti¹⁸. În replică, Gherea demonstrează elocvent că suferinţele ţăranilor nu pot fi curmate decât prin dezintegrarea sistemului neoioabăgist, creat după reforma agrară impusă cu bune intenţii de Cuza şi Kogălniceanu. Lucid, socialistul român susţine că starea deplorabilă a ţăranului nu are nicio legătură cu religia sau *rasa* arendaşului¹⁹, ci cu tipul de organizare economică şi relaţiile de producţie care asigură uriaşele proprietăţi moşiereşti, împreună cu instituţia arendăşiei. A face ca toate efectele împilării ţăranilor să fie decontate de către evreii transformaţi acum în ţapi ispăşitori ar fi o diversiune, deoarece, susţine Gherea, lăsându-i pe ţărani în afara înţelegerii adevăratelor cauze ale propriilor suferinţe, sistemul de exploatare s-ar consolida. Deşi avem acest antecedent al invocării diversionismului, mai ales în polemicile pe tema prezenţei israelite la nivelul satului tradiţional²⁰, din raţiuni evidente, se preferă interpretarea stalinistă. De altfel, şi lucrul acesta trebuie spus răspicat, regimul nu se preocupa, în ciuda unei suprareprezentări alogene la nivelul birocrăţiei culturale, de lezarea demnităţii unor minorităţi etnice sau confesionale. Ceea ce conta din perspectiva primului comunism românesc era ca nu cumva, din cauza unor prejudecăţi rasiale, religioase sau etnice, atenţia să poată fi deturnată de la unicul resort al conflictelor umane, cel de clasă²¹.

Formula aleasă pentru a sancţiona regretabilele derive xenofobe este aceea de *alunecare pe panta diversionismului şovin*. În acest sens, contează foarte mult atitudinea unor paşoptişti munteni sau moldoveni, ajunşi în perioada 1848-1849, în Transilvania, faţă de revoluţia maghiară. Bălcescu va fi transformat într-un pacificator al relaţiilor româno-ungare, iar Russo (un intelectual moldovean cu atitudini integraţioniste faţă de evrei, dar ostile faţă de maghiari) va fi muştrat din cauza cedării în faţa *ispitelor diversionismului habsburgic*. Faptul că atitudinea acelui paşoptist nu este unitară în raport cu toate minorităţile, face ca tratatrea acestor cazuri să devină derutantă. Mai mult, de la caz la caz, în funcţie de satisfacerea mai mult sau mai puţin plenară a altor criterii de apreciere, criticii primului nostru comunism pot surdiniză, uneori, ostilitatea faţă de o anumită minoritate sau pot face ca aceasta să nu conteze într-o evaluare de ansamblu. Bolliac, un aboliţionist convins, un agent al revoluţiei maghiare, un poet cu o amprentă socială pronunţată, unul din principalii susţinători în presă ai campaniei de secularizare a averilor mănăstirilor închinăte, va putea trece, în ciuda evrefobiei sale rabiante, ca un reper

¹⁸Pentru a înţelege mai bine această perspectivă, vezi Constantin Stere, *Scriseri politice şi filozofice*, Editura Do-MinoR, Bucureşti, 2005, capitolul *Problema naţională şi social-democratismul. Antisemitismul*, pp. 262-301.

¹⁹De altfel, susţine Gherea, arendaşii evrei, oricum reprezentând sub 20% din totalul arendaşilor din Regat, nu puteau duce exploatarea la ultimele ei consecinţe, deoarece lipsa protecţiei legislative, ostilitatea presei şi a autorităţilor îi constrâneau să fie mai reţinuţi în raport cu arendaşii autohtoni. Vezi *Neoioabăgia*, în Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere*, vol. IV, Editura Politică, Bucureşti, 1974.

²⁰Interpretarea lui Gherea, deşi mult mai legată de subiect, avea în vedere o altă etapă a stringentei probleme ţărăneşti (sfârşitul de secol XIX - începutul de secol XX) şi nu perioada în care Alecsandri îşi exhibă antisemitismul în propria dramaturgie.

²¹Din această perspectivă, conflictele religioase sau interetnice erau doar forme de a distrage atenţia de la miza reală a acestor disensiuni, cea socio-economică.

literar și chiar identitar al intervalului 1948-1965. Evident, campania lui furibundă, de la 1866, împotriva acordării cetățeniei israeliților nu va fi trecută sub tăcere, însă, așa cum vom vedea, va putea fi minimalizată, ca un un moment de derută ideologică. În ciuda unor preconcepții istoriografice, în așa-zisa perioadă a internaționalismului proletar, problema atitudinii pașoptiștilor față minoritățile noastre etnice sau confesionale va fi analizată, devenind, de asemena, pretextul impunerii unor teze.

Un alt criteriu extra-estetic de evaluare îl reprezenta relația cu regimul lui Alexandru Ioan Cuza, personalitate istorică sacrosanctă pentru întreaga perioadă a comunismului românesc. Niciunul dintre scriitorii participanți la ceea ce Bolliac a numit monstruoasa coalțiție nu va putea accede în provizoriul canon pașoptist dintre 1948 și 1965. Ghica, unul dintre arhitecții alianței dintre conservatori și liberali, va deveni, în ciuda *valorificării* de către regim a *Scrisorilor* sale, obiectul unor reproșuri specifice acestor ani. În schimb, Bolintineanu, un poet romantic mai greu de metabolizat de istoriografia realist-socialistă, poate fi ferit de relegarea în zona damnării care va îi rămâne, până la 1965, rezervată exclusiv lui Eliade, și datorită loialității față de Cuza și a programului său reformator.

Aderența unor pașoptiști la anumite forme de socialism utopic (o altă erezie marxistă) va fi la fel de importantă. Cei predispuși la acceptarea unor forme mai puțin radicale sunt dezavantajați față de adepții unui socialism cu tendințe comunizante. Heliade aparține primei categorii, prin spiritul său moderantist, spre deosebire de Bolliac, așa cum vom vedea, susținătorul, în tinerețe, al abolirii familiei, desființării proprietății private sau naționalizării mijloacelor de producție. Cu excepția lui Rosetti, pașoptiștii cu propensiuni radicale vor fi, evident, privilegiați. În vârful ierarhiei, ca protomarxist, va fi așezat tot Bălcescu, prezentat ca cea mai progresistă conștiință a întregii generații '48. Falsificarea se realizează prin eliminarea din discuție a liderului liberal, adevăratul democrat al mișcării, spirit capabil de a-l revolta până și pe autorul *Românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, din cauza ideilor sale extravagante:

„Comuniștii noștri sînt nemulțumiți că n-am cerut aboliția proprietății, a rentei etc. Noi care am atacat privilegiul și monopolul proprietății vom fi nevoiți a ne lupta odată spre a apăra proprietatea de comunism. [...] Aici avem în toate sîmbetele adunări între căzuși pentru discuția principiilor sociale și revoluționare. Sîmbăta trecută era discuția asupra cestiei proprietății. Russet m-a atacat de reacționar și el și-a spus sistema lui care e aboliția de proprietate individuală a pămîntului, zicînd că așa vrea Proudhon. Ionescu i-a dovedit cu

Proudhon în mână că nu l-a înţeles şi că Proudhon nu vrea abolirea proprietăţii.

Russet a rămas singur de părerea lui.”²²

Rosetti rămăsese singur şi după ce declanşase lupta împotriva *Plevnei interne*, mai exact, după ce încercase, fără succes, să impună un set de reforme concepute pentru a schimba din temelii învolielile agricole defavorabile țăranilor, legile presei permissive cu abuzurile cenzurii şi un sistem electoral mult prea restrictiv. Iniţiativa rosettistă ducea la ruperea relaţiei cu Brătianu şi la o autoizolare politică cvasi-totală. Propensiunea sa ireprimabilă către extremism, concretizată la 1850 într-un anarhism turbionar²³, îl făcuse pe Bălcescu să îi scrie beiului de Samos că „Rosetti este tot cam bătut cu leuca”²⁴. Însă, în noul context al anilor '50, liderul radicalilor munteni este şi cofondatorul unui partid istoric detestat de autorităţile comuniste, arhitectul monstroasei coaliţii, masonul cu vocaţie complotistă.

Până la 1970, lui Rosetti nu i se dedică niciun articol şi nicio monografie, singurele referiri la redactorul *Ceasurilor de mulţumire*, invariabil detrimentale, apărând în texte dedicate paşoptiştilor agreeţi de regimul stalinist. Falsificările brutale ale epocii ajung, în ciuda unor conflicte recunoscute şi a unor incompatibilităţi ideologice eclatante, la o epustufantă asociere a sa cu Heliade, inamicul şi denigratorul său perseverent. Iată-i prezentaţi la pachet de un prefaţator anonim, în ediţia de *Scrieri alese*, dedicată lui Bălcescu la 1949: „Erau acei «boieri bastarzi», cum îi numeşte Ion Ionescu dela Brad şi care constituiau două fracţiuni potrivnice: Una a lui Heliade şi alta a lui C.A. Rosetti, amatori de compromisuri, reprezentanţi tipici ai burghezimii, care trădau interesele țăranimii chiar de la început”²⁵. Element capitular, după cum îl numeşte Gheorghe Georgescu-Buzău, lui Rosetti i se reproşează fără argumente, refuzul de a-i împrumuta pe țărani la 1848, acesta dorind, conform istoricului, exclusiv o eliberare a clăcaşilor²⁶. Toate aceste atribute şi toate aceste reprezentări contrafăcute îl exclud pe Rosetti din canonul paşoptist, astfel asigurându-i-se lui Bălcescu vârful unei ierarhii constituite pe criterii socio-politice.

Un alt aspect important pentru climatul cultural al epocii a fost atitudinea lui Alecsandri, Heliade sau Bolliac faţă de Înalta Poartă. Ceea ce conta era camuflarea antirusismului acestei generaţii, prin ideea falsă a unei revoluţii având ca obiectiv *scuturarea jugului otoman*. În contextul politic al anilor 1947 – 1965, a scrie despre paşoptişti te expunea delicatei situaţii de a scrie, într-o perioadă de ocupaţie rusească, despre o altă perioadă de ocupaţie rusească sau, mai

²²Nicoale Bălcescu, *Opere*, vol. IV, Editura A.R.P.R., Bucureşti, 1964, p. 301.

²³În privinţa lui Proudhon, Rosetti, evident, se înşelase. Deşi sloganul *Proprietatea e un furt* îi aparţine, socialistul francez avea în vedere abolirea câştigurilor obţinute fără muncă. Viziunea proudhoniană permitea însă existenţa proprietăţii, atât timp cât valoarea acesteia se limita la valoarea a ceea ce se produce.

²⁴Nicoale Bălcescu, *Opere*, vol. IV, Editura A.R.P.R., Bucureşti, 1964, p. 267.

²⁵***, în Nicolae Bălcescu, *Scrieri alese*, Editura de stat, Bucureşti, 1949, p.11.

²⁶Vezi Gheorghe Georgescu-Buzău în Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, vol. I, ESPLA, Bucureşti, 1960, p.40.

bine spus, de a scrie într-o perioadă de rusolatric forțată²⁷ despre niște rusofobi virulenți. *Anul revoluționar 1848 și 1848 în Principate*, broșurile lui Mihail Roller, satrapul istoriografiei românești, pentru mai bine de un deceniu, ne pot ajuta să înțelegem modul în care o deplasare pe acest teren minat devenea posibilă. Căci, deși o filiație între reprezentanții puterii sovietice și cei ai puterii țariste era, evident, respinsă de către primii și, cel puțin teoretic, o critică a perioadei protectoratului rusesc ar fi putut fi permisă, nelezând, în fond, *sensibilitățile* ideologice ale ocupantului sovietic, este evident că tendința dominantă a fost aceea de escamotare a unei realități istorice binecunoscute. Firește, dorința de suprimare a suzeranității otomane ar fi putut părea verosimilă, însă, în mod evident, pașoptiștii, din calcule pragmatice, nu doar că nu vizaseră o eventuală înlăturare a influenței turcilor în Moldova și Muntenia, ci chiar încercaseră obținerea acceptului autorităților Înaltei Porți, în scopul eliminării ocupantului țarist. Cu referire la evenimentele din 1848, din Muntenia și Moldova, Keith Hitchins observa că: „Pașoptiștii nu au exprimat nicio ostilitate față de sultan și chiar și-au declarat intenția de a respecta toate obligațiile tratatelor încheiate cu acesta; nu au putut însă să-și ascundă ostilitatea față de Rusia și au cerut să se pună capăt regimului instituit prin Regulamentele Organice, care, pretindeau ei, încălcaseră autonomia pe care Rusia se jurase, prin tratat, să o apere.”²⁸

Iată-l și pe Heliade exprimându-și loialitatea față de Înalta Poartă, într-un dialog de la 1848, prezentat de el ca veridic, cu Talaad Effendi, comisarul turc, marginalizat și urmărit îndeaproape, în opinia pașoptistului de agenții Petersburgului:

„Părinții noștri au subscris la suzeranitatea Porții și la protecția drepturilor noastre de către ea, și vedem acum Rusia pretinzând să ne impună suzeranitatea sa. A fost o singură dată când nu am plătit tributul Porții? De ce își închide ea ochii? Este ea, da sau nu, adevărata noastră protectoare cu garanția drepturilor noastre imprescriptibile? Totul este acum vraieste; ultimul funcționar de la consulat, ultimul cetățean rus, ultimul dintre zbirii sau spionii moscoviți vor să pară mai mult decât țarul însuși. Însă noi avem tratatele noastre, legile noastre, și cei care suntem născuți și crescuți în religia țării și a tratatelor sunt cei mai persecutați, cei mai nenorociți. Suntem vasalii sultanului sau supușii țarului?”²⁹

Firește, în ochii autorităților sovietice, o reprezentare istorică ai cărei protagoniști denunță inechitatea și aberațiile sociale ale unui sistem impus de un ocupant străin ar fi putut

²⁷Într-o interpretare sensibil forțată, Ioan Stanomir prezintă data de 23 august 1944 ca pe începutul celui de-al doilea protectorat rusesc. Vezi Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu, *Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase*, Editura Humanitas, București, 2018, capitolul *Umbra Rusiei*, pp. 14-43.

²⁸Keith Hitchins, *Românii 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 297.

²⁹Ion Heliade-Rădulescu, *Protectoratul Țarului sau România și Rusia*, Editura Cartea Românească, București, 2002, pp. 71-72.

deveni, printr-o prezumtivă indentificare, inclusiv un discurs despre viaţa trăită de către români în anii '50. Această presupusă subversivitate va face ca până şi menţionarea intervenţiilor militare ruseşti să devină indezirabilă. Defulatoria manifestaţie de ardere a Regulamentelor Organice din 1848 va fi, de cele mai multe ori, omisă din reprezentările asupra momentului istoric, la fel cum referirile la cenzura ţaristă vor fi aproape inexistente. Despre ocuparea rusoturcă a Bucureştiului de la sfârşitul lui septembrie 1848 nu se va putea scrie nimic, deoarece campania de arestare ochestrată de Duhamel a peste zece mii de suspecţi, unii dintre ei omorâţi în urma unor pedepse corporale extrem de brutale, închiderea şcolilor şi a bisericilor, din cauza unor profesori sau sau a unor preoţi bănuïţi de simpatii pentru cei surghiuniţi, prezenţa a 21000 de soldaţi ruşi întreţinuţi cu peste 900000 de piaştrii pe lună de către munteni³⁰, precum şi confiscarea temporară a averilor paşoptiştilor exilaţi³¹ ar fi devenit amintiri deranjante în deceniul şase. Ascendentul rusesc faţă de otomani în Muntenia poate fi uşor de constatat şi prin inutilele încercări ale turcilor de a tempera violenţa represivă a reprezentanţilor ţarişti în Valahia:

Totuşi, câteva derogări de la aceste reguli pot fi observate. Într-un articol³² din ianuarie 1953, publicat în *Viaţa românească*, C.I. Gulian condamnă pe rând absolutismul ţarist, cenzura, Regulamentul Organic (pentru înăsprirea condiţiilor de muncă ale ţăranilor sau sporirea privilegiilor boiereşti), dar şi intervenţia militară rusă, denunţată ca o formă brutală de curmare a revoluţiei. Însă fiecare acuză este urmată de o repliere rapidă, o eventuală permisivitate sau chiar posibila temeritate a autorului fiind iluzorii. În acest sens, Gulian îşi blindează aparentele impulsuri insurgente cu parafrazări consistente din Lenin despre democratismul revoluţionar, neuitând nici invocarea aproape ritualică, pentru presa culturală de atunci, a independenţei naţionale imposibil de obţinut fără sprijinul poporului rus. În ciuda criticii ţarismului afişate de autor, se evidenţiază insatisfacţia lui Kisselef de a nu-şi fi putut impune punctul de vedere în redactarea Regulamentelor, prin obiecţiile repetate cu privire la exclusivismul drepturilor politice şi protecţiile fiscale destinate aristocraţiei autohtone.

În 1952, într-un articol³³ despre progresismul aceluiaşi revoluţionar muntean, invocarea *regimului despotice ţarist* devine posibilă numai după ce autorul, Victor Chereşteşiu³⁴, şi-a epuizat eforturile argumentative pentru a-şi convinge cititorii de absoluta necesitate a disocierii dintre orice popor şi reprezentanţii săi politici. Pentru ca lucrurile să fie limpede înţelese, el

³⁰În legătură cu ocupaţia rusească a Bucureştiului, începută în toamna lui 1848, vezi Angela Jianu, *A Circle of Friends, Romanian Revolutionaries an Political Exile, 1840-1859*, Brill, Leiden, 2011, subcapitolul *1848: Epilogue*, pp. 93-112.

³¹Numai opoziţia fermă a lui Ştirbei a făcut ca aceste proprietăţi să nu le fie confiscate revoluţionarilor munteni.

³²Constantin Ionescu Gulian., *Despre moştenirea ideologică a lui Nicola Bălcescu*, în „Viaţa Românească”, nr. 1, ianuarie, 1953, pp. 232-245.

³³Victor Chereşteşiu, *Rolul lui Nicolae Bălcescu în dezvoltarea ideilor progresiste în ţara noastră*, în „Contemporanul”, Nr. 52 (325), decembrie, 1952, p. 3.

³⁴Fost colaborator apropiat al lui Roller, Chereşteşiu devine, din 1953, directorul Institutului de Istorie al R.P.R.

invocă distincția dintre *strașnica națiune elenă*, vrednică de admirația românilor deceniului șase, și fanarioții repudiați chiar și de către greci.

Angrenați în procesul creării unui stat unitar român independent, formați intelectual în perioada protectoratului rusesc, majoritatea pașoptiștilor noștri vor dezvolta un acut sentiment rusofob. În imaginarul acestora, rusul devenise un sabotor al intereselor muntenilor și moldovenilor, un obstacol al procesului de modernizare, ocupantul ilegal al unor teritorii românești și principalul adversar al obținerii autonomiei naționale: „Rusia e bastionul reacțiunii, garantul privilegiilor și al inegalității. [...]. «Ruginiților», Rusia le apare ca un bastion al ordinii. Pașoptiștilor, Rusia li se înfățișează ca o temniță a națiunilor și ca un inamic al libertății”³⁵. Mai mult, fiind direct implicați în dezvoltarea publicațiilor culturale autohtone, aceștia se simțeau în permanență tracasați de un sistem de cenzură percutant³⁶. Descriind problema editării suplimentelor literare, Alex Drace-Francis observa că acestea „au apărut în umbra ziarelor care, la rândul lor, erau în permanență în umbra guvernelor moldovean și muntean – care, la rândul lor, erau umbrite de ruși și de interesele acestora.”³⁷

Cel mai vocal rusofob dintre intelectualii epocii este indiscutabil Ion Heliade Rădulescu. Totuși, relația lui cu autoritățile imperiale nu începuse tocmai rău. De altfel, după Tratatul de pace de la Adrianopole, dintr-un oportunism necamufat, poetul nu ezită să își publice encomiastica *Odă la campania rusească de la 1829*. Numai doi ani mai târziu, tot Heliade va accepta propunerea lui Kiseleff de tipărire, în condiții extrem de avantajoase, a *Regulamentelor Organice*, ceea ce nu îl va împiedica să le critice cu supramăsură. În 1850, Heliade publică la Paris *Protectoratul Țarului sau România și Rusia*, un delir conspiraționist antirusesc³⁸, imposibil de studiat ca o resursă documentară creditabilă³⁹ cu privire la perioada 1828-1856. Rusia este percepută aici ca o putere agresiv-dominatoră, mereu dispusă să recurgă la viclesuguri diplomatice pentru a semăna zăzanie între facțiunile politice din epocă, în special pentru a crea un climat de instabilitate care să justifice o intervenție armată în Valahia sau Muntenia.

Interesant este că prima răbufnire antirusească în poezie a lui Heliade apare doar la câteva luni după publicarea cunoscutei ode amintite mai sus. *Corbul și vulpea*, o readaptare după Paul Lachambeaudie, este, în fond, o naivă și compensatorie proiecție despre românii capabili să refuze păguboasele avansuri imperiale. Vulpea devine o încorporare comună a corelativelor țariste în producția fabulistică a secolului al XIX-lea. Monografiile despre Grigore Alexandrescu

³⁵Ioan Stanomir, în Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu, *op. cit.*, p.22.

³⁶Punctul opt al *Proclamației de la Islaz* prevedea exact *libertatea absolută a tiparului*.

³⁷Alex Drace-Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700 – 1900*, Editura Polirom, Iași, 2016, pp. 139-140.

³⁸Heliade îi considera pe Rosetti și Brătianu agenții țarismului în Valahia, iar la 1859 va ajunge să se opună Unirii, deoarece vedea în aceasta o conspirație rusească.

³⁹Totuși, pentru a putea înțelege idiosincrazia eliadescă și chiar pașoptistă pentru ruși, textul merită studiat.

consemnează publicarea *Lebedei și puii corbului*⁴⁰ ca unul dintre motivele invocate pentru întemnițarea sa din 1840.

Pentru a nu mai pierde timpul cu cenzura, în 1844, după anularea concesiunii exploatărilor miniere din Valahia către inginerul Aleksandr Trandafiloff, Heliade publică direct pe foi volante *Măceașul și florile*, probabil cel mai antirusesc poem al său. În reușita adaptare după *Les rosiers et les églantiers*, expansionismul economic rusesc este resimțit ca acaparant și devorator: „Buruiană blestemată/ Ce se-ntinde mii de vine/ Încleștată, înțesată,/ Și tărâmu-nțepenește/ Îl usucă și stârpește/ Stinge neamul d-orice floare.”⁴¹

Însă ostilitatea lui Heliade capătă și accente vizionare, el imaginând curmarea protectoratului rusesc, printr-un iminent torent revoluționar revărsat din Occident până în teritoriile românești: „Cînd tot vîntul de apus/ Face-o vijălie mare/ Un vârtej rotează tare/ Și măceașul zboară sus/ Peste cap ți-l învârtește/ Amețit ți-l răsucește/ În bucăți îl împărțește/ Și la dracul ți-l trîntește”⁴². Deși protectoratul rusesc se va termina *de facto* abia în 1856, odată cu pierderea Războiului Crimeii de către Rusia, remarcabila forță anticipatoare și valoarea protestatară a poemului vor fi mult timp pomenite în cercurile pașoptiste, în ciuda antipatiei generale de care avea parte autorul.

Rămasă după celebrul index librorum prohibitorum cu un patrimoniu literar semnificativ șubrezit, înțelegând foarte bine exploatabilitatea progresismului revoluționar, a antimonarhismului facțiunilor radicalizate muntene, dar și a unei concepții militante și antielitiste despre artă⁴³, criticii anilor '50 vor fi tentați să albească, atât cât se poate, ceea ce pentru ei reprezenta un veritabil cazier ideologic pașoptist. În privința antirusismului, imacularea se realiza prin expurgarea aproape fără excepție din edițiile nou apărute a pasajelor problematice sau prin interzicerea publicării textelor critice la adresa relației cu Rusia. În fișa din 1966 întocmită de cenzorul primei reeditări a *Operele* lui I. H. Rădulescu, acesta observa că toate textele supuse analizei rămăseseră nepublicate din 1944⁴⁴. Din 1964, când Gheorghe Gheorghiu-Dej decide să emancipeze comunismul românesc de sub patronajul U.R.S.S., încurajând o anumită deschidere către Occident, apar și câteva referiri detrimentale cu privire la protectoratul rusesc. Publicarea tot în 1964 a *Însemnărilor despre români*, un document devastator cu privire la ingerințele rusești din spațiul moldo-valah sau la tendințele anexioniste ale țariștilor cu privire la

⁴⁰Decizia de a nu face trimitere din titlu la personajul opresor poate denota încercarea autorului de a ocoli vigența autorităților, lebăda reprezentând o proiecție auctorială.

⁴¹Ion Heliade-Rădulescu, *Opere*, vol. 1, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 140.

⁴²*Ibidem*, p. 144.

⁴³În ciuda etnicismului exaltat al unora dintre producțiile literare de inspirație folclorică, autoritățile comuniste agreau ideea unei arte create de masele populare.

⁴⁴Informația poate fi regăsită în cartea Liliane Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014, pp. 197-198.

Principate⁴⁵, consolidează îndepărtarea de ruşi. Prima menţionare a încercării românilor de suprimare a protectoratului rusesc, într-un studiu cu privire la paşoptismul românesc o putem regăsi în monografia lui Teodor Vîrgolici despre Alecu Russo. Analizând *Cântarea României*, istoricul literar invocă încercarea de cucerire a independenţei externe prin formula de „scuturare a jugului otoman şi ţarist”⁴⁶.

Cu toate că o reprezentare istorică a rolului civilizator al protectoratului rusesc se putea uşor construi în jurul unor realităţi istorice indeniabile, s-a ales până aproape de 1965 varianta unei discreţii în jurul subiectului. Căci, deşi autorităţile imperiale au contribuit semnificativ la procesul de modernizare a Principatelor, prin crearea unei infrastructuri educaţionale, prin sprijinirea edificării sistemului fiscal, medical sau al celui de comunicaţii, deşi ele au oferit Moldovei şi Munteniei o protoconstituţie (Regulamentele Organice)⁴⁷, deşi au susţinut apariţia primelor ziare româneşti⁴⁸, culturicii anilor '50 nu puteau agree imaginea unui ţarism generator de progres. În studiul său despre începuturile modernizării României, *Între Orient şi Occident*, Neagu Djuvara consideră, pe bună dreptate, că ruşii reuşiseră să impună în Principate un regim mai liberal decât o făcuseră chiar în Imperiul Ţarist. Insistând asupra modificărilor produse de ceea ce el numeşte a fi chiar o constituţie modernă, istoricul susţine că „În ansamblu totuşi, nu se poate tăgădui că adoptarea Regulamentului Organic reprezenta un pas înainte în modernizarea ţării”⁴⁹.

Pe de altă parte, trebuie spus că exprimarea în literatura paşoptistă a frustrărilor anti-ruseşti viza uneori prejudicierea etnică, ceea ce, evident, îi punea şi în mare dificultate pe gestionarii moştenirii lor culturale. Cert este că toată această idiosincrazie trebuie mascată de un antiturcism contrafăcut, iar cel asupra căruia se va revărsa corozivitatea imprecativă a criticilor va fi tot Heliade, considerat *câinele de pază al Turciei*. Nici ataşamentul lui Ghica faţă de Poartă nu e mai bine văzut, beiful de Samos devenind ţinta ironiilor viitorilor săi monografi.

Un alt criteriu de propulsare sau relegare în această provizorie ierarhie paşoptistă îl reprezintă caracterul concordant al operei cu o estetică realist socialistă. Astfel, vor fi foarte apreciate creaţiile militante şi agitatorice, stilul denotativ, poezia cu caracter popular. În schimb, pentru o bună perioadă, vor fi denunţate poezia erotică (percepută ca minoră şi decadentă),

⁴⁵Vezi Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964.

⁴⁶Teodor Vîrgolici, *Alecu Russo*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1964, p. 164.

⁴⁷Discuţiile în jurul caracterului constituţional al Regulamentelor Organice, fie că aparţin zonei dreptului, fie teoriei politice sau domeniului istoric, sunt divergente. Dacă Ioan Stanomir, în *Umbra Rusiei*, nu consideră R.O. o constituţie, deoarece ele nu aduc egalitatea în faţa legii, Cristian Preda le recunoaşte caracterul constituţional, datorită consacrării separaţiei puterilor în stat. Vezi Cristian Preda, *Români fericiţi: vot şi putere de la 1831 până în prezent*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011.

⁴⁸După 1829, la apariţia primelor reviste româneşti contribuieră şi autorităţile ţariste, însă acestea înţeleseseră presa doar ca pe o modalitate de diseminare a propriilor interese în rândurile populaţiei. Atunci când această armă concepută în scop propagandistic a dat semne că poate periclita interesele imperiale, reprimarea cuvântului scris a devenit o practică recurentă.

⁴⁹Neagu Djuvara, *Între Orient şi Occident*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 382.

poezia naturii (condamnată ca escapistă), lirica romantică fără tematică socială, acuzată de paseism sau decepționism. Firește, odată cu procesul de liberalizare treptată a climatului cultural, o serie de opere neconforme cu grila criticilor perioadei maximalismului stalinist vor putea fi reevaluate într-o manieră favorabilă.

În funcție de aceste constante ale receptării, am încercat să reconstitui problema moștenirii pașoptiste a intervalului 1948-1965, distribuind într-o ierarhie temporară opt dintre scriitorii acestei generații⁵⁰. Am considerat că cei mai apreciați pot fi incluși unui canon provizoriu, fiind prezentați, în această perioadă, ca repere artistice și ideologice. În număr de patru, aceștia ar fi Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac. În afara acestui canon, dar sustrași ritualurilor de execrare ale unor Al. I. Ștefănescu, Radu Tomoioagă sau Mihai Novicov, i-am plasat pe Ion Ghica, Alecu Russo și Dimitrie Bolintineanu, scriitori cu un profil ideologic (desprins din operă sau din activitatea lor politică și gazetărească), insuficient de progresist pentru a fi sacrați. De un discredit total, în ciuda unor încrecări tardive de revalorizare tipic leninistă, va avea parte Ion Heliade Rădulescu, referința negativă absolută a momentului 1848. Firește, pe fondul unui dezgheț survenit gradual și al refluxului mitului Bălcescu, după 1960 se poate observa o anumită permutare între acesta și Alecsandri.

1.2.2. Procesul Heliade

Părintele literaturii române nu va putea fi reabilitat, în ciuda unor întârziate încercări de repunere în discuție a situației sale. Ezitățile cu privire la punctul treisprezece din Proclamația de la Islaz, interpretate abuziv ca o atitudine refractară față de ideea împrumutării țăranilor, constituie cel mai litigios aspect al dosarului său. De fapt, Heliade nu dorea ca aceasta să se realizeze cu prețul expropriierilor averilor boierești, la fel cum se temea ca nobilimea română, frustrată în urma deciziei, să nu ceară ea însăși intervenția rușilor și a turcilor în căutare de pretexte pentru a interveni în Muntenia și a curma revoluția⁵¹. Moderantismul său, concretizat în teama de anarhie, fantasma sa meritocratică, indusă pe filieră saint-simoniană, și, neîndoielnic, un misticism ușor perceptibil la nivelul operei literare, îi compromit și mai mult statutul până la mijlocul deceniului șapte. La acestea, se adaugă și filoturcismul său, hrănit de un antirusism furibund, în condițiile nevoii de a prezenta momentul 1848 ca pe o încercare de *scuturare a jugului otoman*. Situația *câinelui de pază al Turciei*, cum a fost invecțat de către Radu Tomoioagă, nu se ameliorează semnificativ nici în deceniul șapte, cu toate că, după 1957, își face

⁵⁰Faptul că șase dintre aceștia provin din Muntenia pare să confirme teoria discordanțelor regionale, regimul preferând, evident, formele radicale ale pașoptismului.

⁵¹În ciuda unei eclatante tulburări de percepție a realității, Heliade a fost unul dintre puținii pașoptiști care a gândit corect implicațiile sistemice ale deciziei.

timid simţită prezenţa mai vechea concesiune adusă întemeietorului cultural. În privinţa lui Heliade, putem spune că acest revizionism ilegitim nu produce o reabilitare, ci îl supune unei violenţe punitive fără precedent.

1.2.3. Un teritoriu tolerat (Bolintineanu, Ghica şi Russo)

Cazurile Bolintineanu, Ghica şi Russo pot fi rezolvate într-o manieră neutră. Opera primului nu va fi pe placul criticilor obligaţi să îi sancţioneze erotismul, exotismul sau imersarea în fantasticul popular. În schimb, profilul ideologic desprins din activitatea politică a scriitorului muntean este mai mult decât valorificabil. Loialitatea faţă de Cuza şi apartenenţa la facţiunile mai radicale ale paşoptiştilor munteni fac posibilă menţinerea lui Bolintineanu într-o zonă intermediară a acestei ierarhii. Cazul Ghica porneşte de la posibilitatea de anexare ilegitimă a operei sale unui aşa-zis realism critic, dar şi de la imposibilitatea recuperării sale ca om politic, în special din cauza filoturcismului său şi a implicării indeniabile în ceea ce a fost numit în epocă monstruoasa coalitiţie. Russo are datele biografice ale lui Bălcescu, însă şi o operă literară cu accente idilice şi paseiste, imposibil de asimilat în epocă. Faptul că nu este antisemit va fi neutralizat de ostilitatea faţă de maghiari şi de o înţelegere greşită a aboliţionismului său. Asemenea lui Ghica şi Bolintineanu, nu va fi inclus în provizoriul panteon paşoptist analizat aici.

1.2.4. Canonul paşoptist (1948-1965)

1.2.4.1. Malformarea canonului (Bălcescu transsubstanţiat)

Prin înlăturarea lui Rosetti din această ierarhie constituită pe criterii predominant ideologice, Bălcescu va fi impus opiniei publice ca cea mai radicală şi democratică conştiinţă a întregii generaţii paşoptiste. Problema, în cazul său, o constituie lipsa unei opere literare, de aici şi complicatele încercări ale criticii de a-l propulsa pe culmile canonului. În acest sens, am observat existenţa a două strategii: prima, cea a supraestimării literarităţii din producţiile sale istorice, cea de a doua, a transsubstanţierii, constând în ideea regăsirii lui Bălcescu în fiecare fibră a literaturii paşoptiste. Mitul va cunoaşte o remisie la începutul anilor '60, odată cu recâştigarea autonomiei esteticului.

1.2.4.2. Alecsandri (braconajul ambivalenţelor ideologice)

Opera lui Alecsandri, întinsă pe mai bine de cinci decenii, îi va pune în mare dificultate pe exegeţii însărcinaţi cu valorificarea moştenirii sale culturale. Derutaţi de incoerenţa ideologică a acesteia, criticii privilegiaţi ai deceniului şase recurg la clasică teoria leninistă a celor două culturi antagonice, un redevabil mod de triere a elementelor reacţionare de cele progresiste. Rezultatul unei asemenea ajustări va fi portretistica ideologică a unui Alecsandri sfâşiat între incapacitatea de a se smulge total din chingile propriei clase sociale şi elanurile sale revoluţionar-justiţiare. După Bălcescu, dramaturgul român va beneficia de cele mai multe analize în presa culturală dintre 1948-1965. În aceeaşi perioadă, apar şi câteva ediţii de opere atent alese, la Editura Tineretului şi ESPLA, pentru ca între 1960 şi 1965, atenţia sporită să se concretizeze în creşterea numărului de reeditări, dar mai ales în monografia voluminoasă a lui G.C. Nicolescu, publicată în 1962 la editura Eminescu şi republicată în 1965 la EPL.

Uşor de valorificat în perioada maximalistă a stalinismului românesc sunt critica bonjurismului, apropiată un secol mai târziu ca anticoscopolitism, aboliţionismul, propensiunea pentru creaţia folclorică, impusă ca o formă de validare a potenţialului creativ al claselor de jos, incidentalele pusee de empatie faţă de ţărani, prezentate ca o adeziune la cauza exploataţilor, ridiculizarea tombaterelor, ca expresie a unui antiboierism oportun, încercarea de creare a unei literaturi originale, ca refuz al modelelor Occidentului decadent, simpatia faţă de haiduci, ca manifestare a unui justiţiarism social, ciclul de poeme *Ostaşii noştri*, ca expresie a secularei prietenii ruso-române, o concepţie antielitistă asupra artei, o predispoziţie către poezia agitatorică, cu militantismul ei debordant, o poetică denotativă, uşor accesibilă cititorului comun etc.

În schimb, trebuiau execrate provenienţa burghezo-moşierească, inevitabil generatoare de limite ideologice, naţionalismul şovin, încadrat ca tendinţă diversionistă, spiritul uşuratic, concretizat inclusiv în superficialitatea reprezentărilor idilice ale unor ţărani neîmpovăraţi de corvezi şi mijloace de existenţă precare, retragerea la Mirceşti, o timpurie şi nepermisă sustragere de la lupta pentru progres, concesiile făcute în dramaturgie unei boierimi patriarhale, ciclul *Lăcărmioarelor*, evaluat ca lirică erotică minoră şi evazionism, apropierea de după 1960 de Maiorescu şi Junimea, concretizată în anemierea *combativităţii*, influenţele din producţia teatrală, nedorite contaminări cu literatura aceluiaşi Occident decadent, fascinaţia faţă de haiduci, o formă facilă de ataşament faţă de cauza ţărănească şi de indicare a unei soluţii romanţioase a problemelor acesteia, apropierea de Palatul Peleş, prietenia cu Carmen Sylva şi cele câteva poezii encomiastice dedicate cuplului regal.

1.2.4.2.1. Diversionistul vs patriotul

La sfârşitul anilor '40, atunci când România trebuia să parcurgă etapele unei defascizări complicate, şovinismul lui Alecsandri atrage în mod natural blamul autorităţilor responsabile cu gestionarea moştenirii culturale. Deşi, pe bună dreptate, nimeni nu îşi pune problema să aplice retroactiv acuza de fascism vreunui membru al generaţiei '48, faptul că piese ca *Lipitorile satului* sau *Creditorii* deveniseră importante corelate ale legionarismului⁵² îl transformase pe Alecsandri în ţinta criticilor de la *Viaţa românească* sau *Contemporanul*. Din păcate, din cauza contextului politic al perioadei 1947-1953, analize despre felul în care şovinismul lui Alecsandri era reflectat la nivelul dramaturgiei sale sau analize obiective ale resorturilor sale xenofobe sunt înlocuite de explicaţii specifice ipostazelor rigoriste ale sociologismului vulgar. De altfel, aşa cum vom vedea, această defascizare ratată prin comunizare condamnă şovinismul nu pentru incomensurabilele prejucii aduse unor minorităţi etnice, ci exclusiv din cauza unui aşa-zis diversionism, înţeles într-o manieră pur stalinistă. În continuare, voi analiza două articole apărute în vara lui 1948, având ca obiect aberanta relaţionare a xenofobiei bardului de la Mirceşti cu teoriile expuse în *Marxismul şi problema naţională*.

1.2.4.2.2. Democratul generos vs seniorul uşuratic

Reflectarea idilică a vieţii la sat în opera lui Alecsandri şi viziunea paşoptistului legată de rezolvarea *chestiunii ţărăneşti* au fost criticate cu mult înaintea instalării regimului comunist în România. Ba chiar am putea spune că nu puţini dintre cei preocupaţi de scriitor în perioada stalinismului maximalist preiau asumate sau nu o parte din reproşurile anterioare. În *Spiritul critic în cultura românească*, Ibrăileanu observa că pentru poet, ţăranul nu reprezintă membrul unei clase defavorizate, ci un vechi custode al românităţii. Ca naţionalist, el s-ar fi lăsat sedus de produsele creatoare ale unei categorii lipsite de drepturi, însă nu ar fi manifestat vreun interes faţă de ameliorarea situaţiei sociale a acesteia. Şi Călinescu ironiza în *Istoria literaturii române* contrastul dintre euforia ţăranilor din *Pasteluri* şi condiţiile deplorabile în care îşi duceau existenţa.

⁵²Aşa cum foarte bine remarca Robert Adam, în *Două veacuri de populism românesc*, studiul său publicat la Humanitas, în 2018, stereotipul prezenţei anihilante a cârciumarului evreu la nivelul spaţiului rural, impus imaginărilor antisemitice române, prin *Lipitorile satului*, fusese cu supramăsură exploatat de intelectualii arondaţi Legiunii.

Pastelurile beneficiază de o receptare mai favorabilă începând cu 1957, atunci când, în ciuda unei recente redogmatizări, actul critic reușise să își recâștige parțial dreptul la reprofesionalizare. Contextul era favorabil și pentru că poezia naturii fusese reabilitată încă din 1953⁵³, iar criticilor li se permisese de câțiva ani să o interpreteze inclusiv apolitic. Articolul lui Paul Cornea din *Viața românească* pornește de la ideea unei lumi proiectate de o conștiință iluministă, dominată de optimism, raționalitate și armonie. Provenit din rândurile nobilimii medii, retras la jumătatea vieții din lumea politică, romanticul Alecsandri s-ar fi clasicizat, oferind o poezie a naturii cu totul atipică pentru generația pașoptistă. Peste acest fundal ideologic, Cornea poate profila imaginea țăranilor din *Pasteluri* nu ca oprimați ai unei societăți determinate istoric, ci ca simboluri ale omenirii angrenate într-un proces imuabil de înstăpânire a naturii. Hermenutica sa creează de acum înainte un culoar permisiv cu tentativele de disculpare a poetului. Chiar dacă nu putem vorbi încă despre o deplină repunere în drepturi, un Alecsandri retrograd și superficial, cu rarissime momente de luciditate, îi lasă locul altuia, permanent sfâșiat leninist între atitudini reacționare și reflexe progresiste.

Deși revizuieste câteva puncte nevralgice ale dosarului în avantajul poetului, cazul Alecsandri nu poate fi clasat nici măcar la 1962. Rămân în picioare acuzele cu privire la realismul precar din *Pasteluri* sau la soluțiile utopice întrevăzute în privința schimbării stărilor de fapt. De vină pentru acestea ar fi fost limitele induse de însăși apartenența la clasa exploatatoare a poetului, semn că reflexele specifice sociologismului vulgar supraviețuiesc și în deceniul șapte.

1.2.4.2.3. Dinamica recuperării (1948 – 1965)

Ca și în cazul lui Heliade, în ciuda liberalizării climatului cultural, nu de puține ori, schimbarea de atitudine față de Alecsandri pare că se produce în limitele dogmatice anterioare. Noua bunăvoință, de care beneficiază după 1957 poetul, nu este consecința depășirii unui sociologism invalidant și denigrator, ci doar rezultatul unei instrumentalizări în profit a acestuia. Totuși, o timidă recucerire a autonomiei esteticului facilitează ascensiunea lui Alecsandri, probabil cel mai valoros scriitor al generației sale. Poetica ușor asimilabilă de către critica ocupată cu noua literatură realist-socialistă favorizează la rândul ei un proces al recuperării aproape integrale, în urma căruia bardul de la Mircești ajunge către 1965 în vârful canonului pașoptist.

⁵³Informația poate fi regăsită și în Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism 1948-1964*, Editura Polirom, Iași, 2020, p. 43.

1.2.5. Grigore Alexandrescu, între realismul critic și cel socialist

Despre Grigore Alexandrescu s-a scris în acest interval că ar fi autorul unei adevărate comedii umane. Dacă ne gândim că afirmația avea ca obiect fabulele poetului muntean, am putea ajunge la concluzia că Alexandrescu ar fi chiar autorul unei comedii umane cu animale. Evident, animalele substituiau în text, deseori, clase ori tipuri sociale detestate de autoritățile comuniste, de aici și excesele sociologizante care copleșeau spațiul alocat analizelor. Cum autorul *Anului 1840* fusese o prezență discretă la nivelul facțiunilor revoluționare muntene, cum mediul politic nu l-a absorbit, iar activitatea epistolară și gazetărească a fost mai mult discretă, criticii epocii s-au văzut nevoiți să își concentreze articolele sau monografiile asupra creației sale artistice. Deformările flagrante suportate de acestea vizau aducerea poetului în proximitatea realismului critic sau chiar a realismului socialist. Astfel, fabulistul devine un plăsmuitor de *eroi pozitivi*, de *personaje tipice*, *acționând în situații tipice*, iar operele sale, exemple de *aplicare a exagerării conștiente*. Semnificația poeziilor scriitorului muntean va fi mereu falsificată sau deturnată către un sens concordant cu exigențele regimului. Dualismul său temperamental va fi redus la un optimism legat organic de o prezumată viziune socială la fel de optimistă. Ca și în cazul celorlalți pașoptiști, opera sa erotică, elegiile și meditațiile vor fi desconsiderate, astfel că el trebuie impus conștiinței epocii ca fabulist sau autor satiric, deci de texte prezumate ca devastatoare la adresa unor clase sociale detestate de regimul comunist. Structura sa ideologică moderantistă, dar și o anumită complacere în intimitatea regimului Bibescu îl vor menține pe scriitor într-o poziție canonică mediană.

1.2.6. Cezar Bolliac, poet al oropsiților

Pentru perioada stalinismului românesc, Cezar Bolliac devine cel mai important antecesor al poeziei sociale. Antimaiorescianismul său contondent le vine mânășă celor însărcinați a-i valorifica opera. Poetul clăcașului, al ocașului și al robului țigan, autorul câtorva reflecții despre poezia militantă, Sarsailă, după cum îl botezase Heliade, va fi așezat într-o poziție apropiată lui Bălcescu. Firește, și în cazul său, poezia erotică va putea fi trecută cu vederea. Cazierul lui Bolliac conține un anticomunism manifest după comuna din Paris, o abjurare dezonorantă a mai vechilor tendințe comunizante, specifice unor forme radicale de socialism utopic, dar și un antisemitism vitriolant, amintit de fiecare dată ca *regretabilă alunecare pe panta diversionismului șovin*, compensabil însă printr-un aboliționism ferm și o atitudine deschisă față de revoluția maghiară din Transilvania, ușor de interpretat ca o *luptă împotriva diversionismului*

habsburgic. Imediat după 1965, prestigiul său dobândit în urma subaprecierii criteriului estetic va fi spulberat. Deficiențele formale ale operei sale vor fi reiterate, idiosincrazia sa față de Marx și Bakunin va ieși la iveală, iar evreofobia sa turbată va fi explicată ca o formă de protecționism economic. Unica perioadă în care Bolliac devine un reper identitar și artistic rămâne cea a primului comunism românesc.

CAPITOLUL II. Pașoptiștii și problema evreiască

2.1. Introducere

Capitolul despre pașoptiști și problema israelită ar putea, de asemenea, să fie considerat o contribuție originală, deoarece nici această temă nu a mai fost cercetată. Redactarea lui a presupus consultarea unei plaje documentare diverse: opere literare apărute în ediții vechi, studii istorice, broșuri antisemite, periodice de secol XIX etc. Varianta finală a fost comprimată la patruzeci de pagini, deoarece, în economia tezei, trebuia doar ca reprezentării deformatoare și simplificate, din anii '50, să i se opună o imagine a varietății reacțiilor la nivelul întregii generații. Astfel, deși am admis importanța factorului economic în conturarea acestei ostilități față de evrei, explicării deterministe, prin conflictul dintre burghezia indigenă și burghezia *de alt neam*, i-am contrapus ideea unei angoase resimțite în fața suprareprezentării evreiești la nivelul burgheziei economice, în condițiile unui naționalism etnocentric, ai cărui adepți vedeau în clasa de mijloc singura categorie capabilă să susțină procesul nostru de modernizare. Absența frisonantă a unui tiers état autohton va fi explicată la mijlocul secolului al XIX-lea, fie prin existența unui monopol economic evreiesc, fie prin apetența indigenilor față de funcțiuni sau chiar prin mitul absenței oricăror propensiuni ale românilor către activitățile de tip lucrativ. Așa cum am încercat să demonstrez, susținătorii primei explicații vor deveni antisemiții virulenți ai secolului al XIX-lea. Ceilalți, cu câteva excepții (Ghica, Eminescu), vor tinde să aibă o atitudine mai tolerantă față de evrei. Astfel, am identificat la nivelul generației pașoptiste câțiva antisemiți furibunzi (Alecsandri, Bolintineanu, Negruzzi și Bolliac), un filosemit (C.A. Rosetti), un allosemit (Ion Heliade Rădulescu), un asimilaționist de principiu (Mihail Kogălniceanu), precum și mai mulți integraționiști (Russo și Bălcescu).

2.2. Antisemitism economic și complexul cetății asediate la Vasile Alecsandri

Răspunsul lui Alecsandri la problema suprareprezentării evreiești la nivelul burgheziei din spațiul moldo-muntean constă în convertirea inferiorității economice a românului într-o

superioritate ontologică: „Concurența jidovilor au omorât industria și comerțul național. Și aceasta se înțelege prea lesne. Românul este din fire curat în relațiile lui, când dimpotrivă, jidovul este mârșav, șiret și caută totdeauna să înșele pe aproapele său”⁵⁴. Respingerea argumentului revizionist de la 1879, cu trimitere directă la P.P. Carp sau Manolache Costache Epureanu, se va fundamenta exact pe acest tip de motivare compensatorie: „Dar se va găsi poate un filantrop, om de stat, economist politic care ar zice că persecutorul român e leneș, și persecutatul evreu e harnic; că românul trebuie să dea pas evreului fiind unul inert și celălalt activ. [...] Românul e leneș? Dar! ...El e leneș la câștiguri ilicite, și această lene îl onorează, căci e o calitate, e o probă de conștiință”⁵⁵.

Alecsandri va rămâne un evreofob frenetic pe întreg parcursul carierei sale literare sau politice. Deși o autentică elită culturală, resentimentele sale sunt exprimate într-o manieră gregară, mai ales în dramaturgie, unde evreii devin obiectul unor adresări imprecative. Ei sunt numiți, fără excepție, *jidani*, *păgâni*, *iude*, *lifte spurcate*, *venetici*, *târtani*, *lipitori etc.* Ideea motivării acestor apelative, ca mărci iudeofobe ale universului sătesc, este infirmată de adresările similare ale personajelor *gentile* aristocrate sau burgeheze, precum risipitorul Radu Movilă, burghezul Alecu Verișanu sau boiernașul Iorgu Damian. La niciunul dintre mozaicii din opera lui Alecsandri, nu putem identifica un singur atribut pozitiv. Să nu uităm că Iani Avdelas este prezentat ca un nedemn urmaș al eteriștilor, o semnificativă concesie adusă de autor grecității. Israelii rămân unica minoritate disprețuită intergral de către Bardul de la Mircești, iar dacă metehnele celorlalți străini nu pot fi puse în seama religiei sau etniei lor, pentru el infamia va fi imanentă proiecției ontologice a evreului.

2.3. Ion Heliade Rădulescu, un iudeofob filomozaic

Pentru cercetătorul antisemitismului de secol XIX, cazul Heliade este fără îndoială cel mai complicat. Din perspectivă diacronică, el va remarca tranziția spectaculoasă de la o simpatie exaltată pentru israeliți, catalogabilă pe bună dreptate ca filosemitism, la antipatia extremă de la 1866, clasificabilă ușor ca iudeofobie. Cea mai la îndemână interpretare a reprobabilei metamorfoze ar avea în vedere o remisie a afecțiunii sale pe fondul amplificării naționalismului românesc. Totuși, lectura atentă a *Echilibrului între antiteze* poate favoriza și ideea acomodării filosemitismului anterior la antisemitismul deceniului șapte. De altfel, posibilitatea coexistenței celor două este de mult acceptată în istoriografia occidentală, iar un concept ca allosemitismul, menit să descrie ambivalența radicală a unor intelectuali față de evrei, a fost cu atenție explorat

⁵⁴Citatul poate fi regăsit în Liliana Corobca, *Controlul cărții: cenzura literaturii în regimul comunist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014, p. 193.

⁵⁵Vasile Alexandri, *Discurs ținut în ședința senatului de la 10 Oct. 1879 cu ocaziunea revizuirii art.7 din Constituțiune*, Socec, Sander & Telcu, București, 1879 p. 13.

de către Zygmunt Bauman la sfârşitul anilor nouăzeci⁵⁶. Ipoteza mea este că acest allosemitism vătămător cultivă antipatia faţă de populaţia noastră iudaică, menţinând, în acelaşi timp, intactă admiraţia lui Heliade pentru mozaism. Paradoxul a putut fi întreţinut prin negarea evreităţii evreilor locuitori ai spaţiului moldo-valah.

2.4. Integraţionismul temperat al lui Mihail Kogălniceanu

Naţionalismul lui Kogălniceanu nu este etno-religios, iar etnicismul său, înţeles în primul rând cultural, nu are o dimensiune biologică. Aceste date importante ale gândirii sale vor determina, în mare parte, integraţionismul limitativ manifestat faţă de mozaici. Ca revoluţionar paşoptist, el formulează punctul douăzeci şi şapte al Dorinţelor Partidei Naţionale, care prevedea *emancipatia graduală a israeliţilor*. După Unirea Principatelor, în calitate de prim-ministru, ministru de interne sau ministru al instrucţiei publice, inaugurează o serie de politici ferme vizând o asimilare îndeaproape supervizată de stat. La 1859, el sugerează evreilor abandonarea veştmântului iudeo-polon şi chiar interzice purtarea portului galiţian în incinta tribunalelor sau a cancelariilor celor de sub cincizeci de ani⁵⁷. Ideea menită să domolească rugozităţile interconfesionale fusese, de fapt, avansată, încă de la 1847, chiar de către un ferment emancipator israelit cultivat de Kogălniceanu pe parcursul întregii sale vieţi. Sperând şi într-o cooptare a rabinatului moldovean la acest proces de modernizare, el trimite mai multe circulare pentru a fi citite în sinagogi de către liderii spirituali ai comunităţii, idee dovedită, în timp, fructuoasă.

Strategia lui se va baza pe ideea unei autohtonizări treptate, începând cu angrenarea populaţiei iudaice într-un sistem de învăţământ în limba română şi continuând cu recrutarea acesteia în armată. Conform unei broşuri editate de Uniunea evreilor pământeni⁵⁸, la 10 August 1860, 400 de elevi acceptaţi din 900 de candidaţi ascultă discursul de inaugurare al ministrului de interne, iar trei luni mai târziu, 1627 de evrei se înscriu pentru înrolarea în oastea română. Ca o formă de mulţumire pentru eforturile sale, mai mulţi tineri mozaici îl desemnează pe fostul revoluţionar membru de onoare al Uniunii Israelite din Iaşi. În ciuda răspunsurilor entuziaste ale comunităţii, către a doua jumătate a deceniului şapte, spiritul tolerant al lui Kogălniceanu se temperează semnificativ din cauza paradoxului înscris în chiar proiectul său emancipator. Pe de o parte, el are în vedere o integrare progresivă a evreilor în societate, pe de alta el îşi doreşte ca aceasta să se desfăşoare într-un ritm accelerat. Un prim punct de inflexiune îl constituie

⁵⁶Vezi Zygmunt Bauman, *Allosemitism: Premodern, Modern, Postmodern, in Modern Culture and the Jew*, în Chyette, Brian & Marcus, Laura, *Modernity, Culture and the Jew*, Polity Press, Cambridge, 1998, pp.143-156.

⁵⁷Vezi Carol Iancu, *op. cit.*, p. 325.

⁵⁸***, *Cuza Vodă şi Mihail Kogălniceanu în chestia evreiască*, Editura Evreilor pământeni, Bucureşti, 1911.

conflictul pe care l-a avut, în 1864, cu rabinul ortodox Meir Malbim⁵⁹, care, în răspăr cu aspirațiile tinerilor israeliți, încearcă să impună un climat rigorist comunității. Implicat, la solicitarea mozaicilor integraționiști, în complicata controversă, Kogălniceanu are o dispută cu autoproclamatul lider, în urma căreia decide să îl încarcereze. La insistențele A.I.U., acesta este eliberat, însă numai cu condiția de a părăsi definitiv țara. Deși considerat antisemit de către Carol Iancu, William Odison sau Liviu Neagoe, în contextul adversității puternice pe care mediul politic în care a activat a manifestat-o față de evrei, lui Kogălniceanu i se cuvine măcar concesiunea unui integraționism de principiu. El înțelege perfect că responsabilitatea absenței unei clase de mijloc autohtone nu are legătură cu evreii, la fel cum denunță consecvent *patriotismul de clopotniță*⁶⁰, nepercepând mozaismul ca pe o violentare a codului românității și, implicit, necondiționând obținerea cetățeniei de botezul ortodox. Spre deosebire de Bolliac sau Alecsandri, captivii unei evreofobii fundamentaliste, Kogălniceanu rămâne un pașoptist relativ sensibil față de problemele minorității noastre evreiești.

2.5. Filosemitismul lui C.A. Rosetti

La 1902, într-o epistolă adresată lui I.G. Bibicescu, Hasdeu scria: „Am publicat la 1868 *Istoria toleranței religioase*, apărută dentăi treptat în ziarul *Românul*, sub patronajul regretatului C.A. Rosetti, veneratul nostru amic comun, unde fuseserăm noi amândoi în aceeași școală a antisemitismului celui românesc”⁶¹. Pornind de la afirmațiile lingvistului, liderul liberal ar trebui plasat, fără prea mari dubii, în tabăra evreofobilor. De altfel, Ovidiu Pecican, analizând această mătrurisire, îl și prezintă ca pe un maestru al iudeofobiei în căutare de discipoli⁶². Numindu-l *un promotor al antisemitismului*, profesorul clujean sugerează ca pistă de investigație pentru posibila origine a prezumatei sale ostilități pentru evrei, mediile francmasonice⁶³.

Indiscutabil, mulți dintre colaboratorii *Românului*, antisemiți pasionali⁶⁴, își puteau exprima, în paginile jurnalului, ostilitatea față de minoritatea iudaică. Însă, lucru mai puțin știut, în aceeași gazetă, pot fi regăsite și numeroase articole filosemite, unele semnate de către însuși C.A. Rosetti, la a cărui tipografie, tot în 1868, reapărea și *Israelitul român*, primul hebdomadar evreiesc din spațiul moldo-muntean. De fapt, un fanatic al libertății cuvântului, Rosetti permitea

⁵⁹În legătură cu acest episod, vezi Constatin Iordachi, *Liberalism, Constitutional Nationalism and Minorities*, Brill, Leiden, 2019, pp. 277-280.

⁶⁰Memorabila sintagmă îi aparține lui Kogălniceanu.

⁶¹Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Opere*, vol. II, Editura Minerva, București, 1996, p. 327.

⁶²Ovidiu Pecican, *B. P. Hasdeu istoric*, Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2004, capitolul *Antisemitismul lui B. P. Hasdeu*, pp. 111-124.

⁶³Sugestia lui Pecican nu merită urmărită, deoarece, la mijlocul secolului al XIX-lea, grupurile masonice deveniseră mult mai receptive față de mozaici, unii evrei ajungând figuri importante ale mai multor societăți secrete franceze.

⁶⁴Bolliac și Hasdeu sunt doar două exemple în acest sens.

publicarea, în propriul ziar, a unor puncte de vedere pe care le dezavua sau chiar a unor articole ostile la adresa lui, scrise de către diverşi inamici politici⁶⁵.

În ceea ce-i priveşte pe evrei, se poate afirma cu tărie că, spre deosebire de *Trompeta Carpaţilor* sau *Buciumul*, la *Românul* nu au existat politici editoriale antisemite, ci doar articole ostile evreilor la care, de altfel, vocile proeminente ale comunităţii israelite puteau răspunde, prin acordarea dreptului la replică. În monografia sa despre Davicion Bally, Ioan Massoff descrie jovial receptivitatea paşoptistului faţă de ripostele prietenului său sefard: „Vizitele la redacţia *Românului* ale lui Bally erau dese şi de câte ori, fără ştirea lui Rosetti, apărea în *Românul* vreo notiţă cu un uşor caracter antisemit, Rosetti spunea tovarăşului său Winterhalder: «Ai păţit-o, nene, iar ne vizitează Davicion!»⁶⁶ Aşadar, a-l considera pe Rosetti antisemit, prin prisma calităţii sale de redactor-şef al unui ziar în care apăreau şi materiale antisemite, ar fi o eroare. Mai degrabă un adept al integraţionismului decât al asimilării, Rosetti rămâne, cu siguranţă, cel mai empatic paşoptist faţă de minoritatea evreiască din spaţiul românesc al secolului al XIX-lea.

2.6. Antisemitism economic şi antimozaism la Cezar Bolliac

Deşi elitele noastre intelectuale şi politice vedeau prejudecăţile şi discriminările religioase ca pe nişte stigmatе ale societăţilor înapoiate, Bolliac nu se sfieste să creeze o efervescenţă antimozaică în jurul chestiunii israelite. Cooptarea autorităţii religioase în discuţiile despre naturalizare, retorica sa ortodoxistă, subsumarea atributelor negative ale evreului factorului confesional îl individualizează pe gazetar în peisajul promoţiei sale literare. Cel mai consecvent antisemit dintre paşoptişti, el devine prin ostilitatea monomaniacală faţă de evrei un veritabil precursor al lui A.C. Cuza. Devastarea Templului Coral, adică atacarea celui mai important simbol religios al evreimii muntene, pare o consecinţă naturală a acestui tip de incitare⁶⁷.

2.7. Concluzii

Nefericitul articol 7, care condiţiona acordarea cetăţeniei române de apartenenţa la religia creştină, a fost înţeles inclusiv de către votanţii acestuia ca un artificiu legislativ menit să protejeze interesele păturii burgheze autohtone. În fond, dubla identitate confesională şi etnică, a

⁶⁵Vezi cazul lui Bolliac, care îl părăseşte pentru a fonda revistele *Buciumul* şi *Trompeta Carpaţilor*.

⁶⁶Ioan Massoff, *Davicion Bally. Revoluţionarul de la 48*, Editura Cultura poporului, 1923, p. 81.

⁶⁷Dintr-un număr al *Trompetei* apărut în 29 Iulie, aflăm că Bolliac a fost interogat de către un *judicător de instrucţiune* pentru incitarea la distrugerea noii sinagogi. Poetul a recunoscut paternitatea articolelor iudeofobe nesemnate, însă a susţinut că în ziua de 30 iunie nu şi-a părăsit locuinţa şi că în niciunul dintre materialele publicate nu apare vreun îndemn la distrugerea Templului Coral.

evreilor a fost speculată de către mediul nostru politic, iar ceea ce s-a dorit a fi blocarea ascensiunii economice și politice a unei minorități dinamice a căpătat, din punct de vedere constituțional, forma unei excluderi pe criterii religioase. Asimilând din Vest modelul libertății cultelor, majoritatea elitelor noastre pașoptiste și-au motivat atitudinea discriminatorie ca pe o abdicare inevitabilă de la propriile idealuri, în interesul unei națiuni române asimilate cu clasa de mijloc. Conștiente de viitoarele critici ale Franței, Angliei sau Germaniei care urmau, inevitabil, să aducă în discuție motivul persecuției religioase, acestea au încercat cu obstinație să separe antimozaismul, de care se făceau mult mai puțin vinovate, de antisemitismul economic practicat chiar de către ele cu supramăsură.

Reducționismul sociologist, una dintre principalele metehne ale criticii primului comunism românesc, a privat fenomenul pașoptist de complexitatea manifestată inclusiv în raport cu chestiunea israelită. Pe de altă parte, faptul că acest antisemitism este denunțat ca diversiune șovină, într-o manieră inchizitorial-diletantă, specifică stalinismului maximalist, nu înseamnă că mizele economice trebuie minimalizate, ci doar că o discuție despre pașoptiști și chestiunea israelită trebuie redeschisă într-o manieră receptivă față de alți factori cu care acestea să fie puse în legătură. Așa cum am demonstrat anterior, conexiunea dintre naționalismul etnocentric și preeminența evreilor la nivelul burgheziei din spațiul moldo-muntean generează o serie de interogații, concretizate într-o multitudine de atitudini față de această problemă importantă a secolului al XIX-lea.

CAPITOLUL III. Celălalt secol XIX (Revizionismul legitim)

Mai puțin preocupate, în acest caz, de dimensiunea estetică, în schimb, mult mai interesate de procesul ivirii artei scrise într-o societate preponderent ignară, perspectivele sociologice devin, în anumite situații, revizioniste, prin rescrierea unei istorii pornite de la imaginea eforturilor uriașe ale unor personaje implicate într-un proces de recuperare accelerată a unui semnificativ retard cultural. Deși lipsiți de o formație literară solidă, deși perturbați în activitatea scrisă de angrenarea simultană într-un proiect național extrem de acaparant, pașoptiștii reușesc să înființeze tipografii, librării, cabinete de lectură, suplimente literare și societăți artistice, făcând posibilă astfel apariția unui sistem literar, e drept, incapabil încă să producă opere viabile. Deplasarea accentului de pe calitatea producției literare pe edificarea sistemului de producție face posibilă această reabilitare, fie ea și parțială.

3.2. Statutul conceptelor de revizuire și revizionism în istoriografie

Negând revizionismului orice formă de valoare epistemică sau morală, istoricul Avizier Tucker încearcă să descrie mecanismele de reexaminare istoriografică legitimă, identificând trei tipuri de revizuire: cea motivată factual (*evidence driven revision*), cea motivată semantic (*significance driven revision*) și cea motivată axiologic (*value driven revision*). Prima constă în descoperirea unor evidențe⁶⁸ care compromit sau reduc semnificativ probabilitatea unor ipoteze creditate până atunci cu capacitatea de a susține o ipostaziere general acceptată a trecutului și care, în același timp, sporesc probabilitatea unor ipoteze mai puțin creditabile, însă apte să susțină o nouă reprezentare general acceptată. Cel de-al doilea tip de revizuire are în vedere selectarea unei ipoteze plauzibile derivate din evidențe documentare preexistente, care poate sta la baza unei reprezentări diferite. De cele mai multe ori, acest tip de revizuire ar presupune o restructurare a evenimentelor trecute, în funcție de o semnificație generală diferită a aceluiași proces istoric⁶⁹. În fine, revizuirea motivată axiologic ar fi specifică istoriei artelor, ea implicând o reexaminare a sistemului de valori, în funcție de fluctuația modelor și a gusturilor.

Firește, ultimul tip de revizuire propus de clasificarea lui Tucker pare a fi cel mai adecvat în a detecta mecanica anumitor modificări de percepție asupra literaturii. Spre exemplu, revizuirea motivată axiologic ar putea fi relaționată cu aducerea în prim-plan de către optzeciști a unor opere precum *Cimitirul Buna-Vestire*, *Întâmplări din irealitatea imediată*, *Craii de Curtea-Veche*, *Creanga de aur etc.* sau cu felul în care celălalt Bacovia, *adevăratul Bacovia*, a ajuns să fie înțeles în urma reinterpretărilor lui Gheorghe Crăciun sau Ion Bogdan-Lefter. Din păcate, însă precaritatea estetică a literaturii pașoptiste a făcut posibilă o apropiere a reprezentărilor din studiile despre mijlocul de secol XIX cu un caracter mai pronunțat sociologic de revizuirile motivate semantic

3.3. Improbabilul revizionism al lui Paul Cornea

Datele favorizante ale unor preocupări atât de diverse, cum sunt cele ale lui Paul Cornea, nu pot fi decât moderația, căutarea nuanțelor, dialectica, tendința de abordare a temelor, prezentând puncte de vedere divergente, în raport cu care să se manifeste o precauție, un

⁶⁸De obicei, susține Tucker, aceste dovezi survin în urma consultării unor arhive la care istoricii nu au avut acces până atunci.

⁶⁹Nu de puține ori, susține profesorul israelian, se întâmplă ca schimbări istorice să determine reevaluări din perspective diferite ale trecutului, un exemplu în acest sens fiind reflecția americană, de după 2001, asupra susținerii mișcărilor antisovietice din Afganistan.

echilibru sau chiar o tendință conciliatoare. Or, în condițiile unui asemenea profil intelectual, revizionismul pare un atribut mai mult decât atipic. Cu toate acestea, studiul analizat aici a reușit să răstoarne imaginea înrădăcinată asupra primului nostru romantism ca fenomen de împrumut cultural. Ceea ce Cornea își propunea să contracareze la începutul anilor '70 era perpetuarea în critica literară autohtonă a ideii caracterului artificial al operei primilor noștri scriitori moderni. Perspectiva fusese pusă în circulație de Maiorescu încă de la 1867. Să ne amintim doar că liderul grupării ieșene le reproșa pașoptiștilor lipsa „identității dintre poezie și semnele caracteristice ale simțământului și pasiunii”⁷⁰, „fantezia seacă de imagini originale și o inimă goală de simțiri adevărate”⁷¹.

Revizionismul constă aici în refuzul de a explica modestia estetică a poeziei noastre de prim secol XIX, prin prisma caracterului neconcordan al expresiei literare romantice cu un climat autohton mult prea înapoiat și străin de tensiunile definitorii ale fondului occidental, generatoare ale acestor forme de expresie. Prin urmare, viziunea lui Cornea aduce în prim plan imaginea răsturnată a unui curent dezvoltat în deplină corespondență cu un fond socio-economic evolutiv, dar și cu un etos metamorfic. Însă punerea în seama transformărilor sociale a apariției progresive de elemente (pre)romantice în poezia (pre)pașoptistă are legătură, susține autorul, și cu absența autonomizării universului literar, permisivă cu tranziția internă de la un curent literar la altul. Astfel, consecințe, în primul rând, ale unei realități fluctuante și bulversante⁷², trăite în cel mai concret mod cu putință, autenticitatea discursului, cursivitatea, expresivitatea și personalizarea limbajului, breșele prin care țâșnește emotivitatea, tensionarea anumitor secvențe poetice, natura ca rezonator sensibil al emoțiilor interioare, rousseauismul privilegiind ruralitatea în detrimentul urbanității meschine și alienante vor infiltra un clasicism inert până la destructurarea cvasitotală a acestuia către sfârșitul deceniului patru.

În ciuda negării caracterului inautentic al poeziei (pre)pașoptiste, criticul român nu ezită să confirme precaritatea realizărilor artistice ale vremii, cauzele ținând însă nu de neadecvarea romantismului occidental la contextul românesc, ci de lipsa unei culturi literare solide, absența unui sistem literar dispus să îi recruteze pe cei cu vocație și să-i excludă pe cei netaleantați, neînceperea procesului de profesionalizare a scrisului, sporadicitatea activității literare etc. În aceste condiții, ne putem întreba dacă revizionismul lui Cornea este unul real. Pentru că, dacă din simpli imitatori inabili ai unor forme de expresie ivite în contexte de care sunt străini, pașoptiștii devin doar niște modești stihuitori ai unor teme și tensiuni la care sunt cuplați existențial sau

⁷⁰Titu Maiorescu, *Critice*, vol. 1, Editura Minerva, București, 2005, pp. 76-77.

⁷¹*Ibidem*, p. 79.

⁷²În acest sens, Cornea descrie elocvent, prin intermediul multiplelor ipostazieri ale motivului *fortuna labilis*, tranziția de la clasicism la romantism

doar nişte importatori stângaci ai unei mode literare care îi ajută, datorită unui fond consonant, să exprime un fond de tensiuni similare, reabilitarea poezilor acestei epoci este doar parţială. Aşa cum am notat deja în introducerea acestui capitol, orice încercare de revizionism estetic este paralizată de eşecul proiectelor literare paşoptiste. Cu toate acestea, o viziune capabilă, cu ajutorul metodelor specifice istoriei sociale şi sociologiei literare, să inverseze înţelegerea primului nostru Romantism, mai exact, care îl descrie nu ca pe un împrumut de suprafaţă, ci ca pe un fenomen cultural concrescent în raport cu un fond care îl creează după un proces evolutiv îndelungat, este afină revizuirilor semantice descrise de Tucker în introducere.

3.4. Profesionalizarea scrisului în secolul al XIX-lea, o istorie cu amatori

Ceea ce se descrie aici este o profesionalizare în ecloziune, tranziţia lentă de la amatorismul asumat la dorinţa de a scrie bine şi de a beneficia de succes simbolic, trecerea de la cvasidezinteresul faţă de soarta propriei creaţii la dorinţa de a fi publicat şi recunoscut ca scriitor, de la profilul intelectual al micului boier care încercând, sub forma unui simplu exerciţiu defulatoriu sau recreativ, să exprime în scris tensiuni sociale sau stări sufleteşti, la scriitorul obligat să onoreze plata prenumeranţilor. Apariţia unui sistem literar, a unei producţii poetice publicate, a definirii unor norme estetice şi a unui arsenal de procedee tehnice, specifice artei scrisului, precum şi înfîrriparea unui spirit de corp cu toate corelativele sale, ar impune, pentru Volovici, nevoia unei reevaluări a imaginii prejudicioase a paşoptiştilor. Prin surprinderea lui Heliade, Alecsandri, Kogălniceanu, Bolintineanu, Alexandrescu sau Bolliac, ca principali agenţi ai ancorării fenomenului literar în mecanismele complicate ale profesionalizării, *Apariţia scriitorului român în cultura românească*, în ciuda neinterogării caracterului amatoristic al creaţiilor paşoptiste, poate fi citit şi ca un studiu clasificabil în zona revizuirilor motivate semantic.

3.5. Ion Heliade Rădulescu, omul începutului de drum

Unul dintre principalii actori implicaţi în crearea primului sistem literar românesc a fost Ion Heliade Rădulescu, o figură controversată a epocii şi un caz controversat în istoria noastră literară⁷³. În acest capitol, am intenţionat să explic cum anumite aspecte particulare ale operei paşoptistului, cum caracteristici ale comportamentului său socio-politic sau decizii legate de activitatea sa în spaţiul literar românesc pot fi înglobate în două ipostazieri contradictorii. În

⁷³O primă variantă a acestui capitol a fost publicată în Dan Botezatu & Rodica Ilie, *Amnesia and Anamnesis. Contemporary Strategies of Literary and Cultural Histories*, Editura Universităţii Transilvania, Braşov, 2017, pp. 207-222.

acest sens, am ales să relaţionez două imagini concurente ale poetului: prima, detrimentală, apaţinându-i unui istoric literar de orientare estetică, George Călinescu, a doua, deşi generată de cercetători cu propensiuni scientiste, implicit reparatorie şi revizionistă.

Analiza mea pleacăde la problema mesianismului heliadesc, opunând capitolul despre poetul muntean din *Istoria literaturii române* a lui Călinescu, ca o formă a ceea ce Hayden White numea istorie senzorială, felului în care mesianismul este integrat în studii literare mai aplicate ca *Oamenii începutului de drum* sau *Apariţia scriitorului în cultura românească*. De asemenea, voi insista, la final, asupra contestării imaginii de autodidact a lui Heliade, om de cultură prezumat a fi incapabil să opereze distincţii între texte artistice şi producţii mediocre.

După cum putem uşor observa, interpretările hazardate şi prejudicioase ale lui Călinescu, care au creat imaginea unui poet ridicol sau a unui autodidact perpetuând în jurul lui o atmosferă a diletantismului, în special prin activitatea sa de jurnalist cultural, este contrabalansată de o istorie literară ceva mai atentă la contextualizare şi, paradoxal, mai empatică, oferindu-ne imaginea unui om plin de energie, confruntându-se în permanenţă cu inevitabile dileme estetice şi morale, în timp ce încearcă să mobilizeze un interes social pentru literatura autentică, un editor sensibil la cererea publicului, dar dornic de a inculca reperele necesare formării unui discernământ literar în minţile necultivate ale cititorilor, un om de cultură capabil să priceapă că terenul viran trebuia, pentru început, umplut cu forţă de muncă necalificată, dar ulterior profesionalizabilă.

Fireşte, ar părea naiv să privim istoriile literare sociologizate ca versiuni obiective şi ameliorate ale celor tradiţionale. De altfel, nu este decât o evidenţă că metodele sociologice pun în lumină ceea ce alte istorii neglijează sau că acestea interpretează cu un surplus de ştiinţificitate aspecte private de integrarea adecvată într-un context social. Ceea ce abordările sociologice oferă în acest caz este o înţelegere complexă a felului în care o conduită literară poate fi judecată exclusiv prin relaţionarea sa cu dificultăţile specifice unei culturi emergente, o reprezentare sistemică a unei epoci uşor caracterizabilă ca un moment al producţiilor literare modeste şi al amatorismului.

Deşi fără să şi-o fi propus, aceste reprezentări alternative şi discordante pot fi considerate revizioniste, deoarece contribuie la un demers reparatoriu, transformând un antierou cultural, dacă nu într-un erou, măcar într-un intelectual de ale cărui eforturi întemeitoare se leagă, în mod cert, o etapă foarte importantă în evoluţia literaturii române. Aşadar, prin această răsturnare de percepţie, studiile literare sociologice amintite se pot integra în categoria revizuirilor motivate semantic, invocate de Avizier Tucker.

CAPITOLUL IV. Antirevizionismul neomaiorescian

4.1. Fabrica de geniu sau strategiile parvenirii

Ultimul capitol analizează două studii apărute relativ recent, care, în viziunea mea, sunt concordante cu perspectiva liderului junimist. Primul, *Fabrica de geniu*, identifică mecanismele (specifice literaturilor emergente) de compensare a lipsei unui patrimoniu de opere. Cu ajutorul unor metodologii sociologice actuale, Adrian Tudurachi scoate la lumină tot acest proces intens de parvenire, caracterizat, printre altele, de supraestimarea unor valori inexistente, de deturnarea relevanței etnografice a poeziei populare către anumite valori de tip estetic sau de pasiunea pentru arheologie ca o formă de recuperare a unor obiecte investite, în același scop, cu o semnificație artistică. Cercetarea criticului clujean pare deconspirarea maioresciană a unei formidabile imposturi.

4.2. Alex Drace-Francis și sociologia literară a formelor fără fond

Geneza culturii române moderne urmărește inclusiv impactul insignifiant al uriașelor eforturi depuse de intelectualii mijlocului de secol XIX pentru modernizarea culturală. Alex Drace-Francis va analiza pe rând resursele învățământului primar, inapte să genereze până la 1900 o alfabetizare de masă, dar și incapacitatea universităților de a produce forță de muncă asimilabilă în pozițiile de vârf ale aparatului de stat. Mulțimea întreprinderilor editoriale ar fi și ea înșelătoare, deoarece supraviețuirea lor economică devenea posibilă numai prin contractarea de către stat a unor servicii. Imposibilitatea scriitorilor de a trăi de pe urma activității literare ar fi, în opinia istoricului britanic, un alt argument în favoarea reverberației diminuate în mijlocul populației a tuturor acestor încercări de animare a universului cultural. Datorită analizelor statistice și a evidențierii maioresciene a discrepanțelor dintre mulțimea instituțiilor educațional-culturale și ceea ce ele genereau la nivelul întregii societăți, am numit *Geneza culturii române moderne* o sociologie literară a formelor fără fond.

CONCLUZII, CONTRIBUȚII ORIGINALE, DIRECȚII VIITOARE DE CERCETARE

Teza mea explorează perspectivele sociologice asupra pașoptismului literar. În raport cu reprezentarea maioresciană despre generația lui Rosetti și Kogălniceanu, am stabilit că acestea generează un revizionism ilegal, manifest în special între 1948-1965, un revizionism legitim, reprezentat de istorici literari cu propensiuni sociologice ca Paul Cornea, Leon Volovici sau

Dimitrie Popovici, și o perspectivă (implicit) concordantă, identificabilă în cercetări excepționale ca *Fabrica de geniu* sau *Geneza culturii române moderne*.

Primul capitol, cel mai consistent al tezei mele, poate fi considerat o contribuție originală, deoarece problema moștenirii culturale pașoptiste (între 1948-1965) nu a mai fost explorată până acum. Astfel, am intenționat să compensez un deficit istoriografic major, iar într-un viitor nu foarte îndepărtat, cu anumite adăugiri și revizuirii, capitolul s-ar putea constitui într-un studiu publicabil. Posibile reproșuri ar putea avea în vedere aici neglijarea situației unor scriitori ai epocii ca Negruzzi, Cârlova, Filimon sau Kogălniceanu. Monografia lui Alexandru Piru despre Negruzzi a fost publicată abia în 1966, iar primul articol amplu dedicat scriitorului moldovean apare în 1963⁷⁴, Paul Cornea încercând să infirme ideea caracterului reacționar al primului junimist, după cum îl numise Ibrăileanu pe prozator. Filimon beneficiază de ceva mai multă atenție. În cazul lui, pot fi invocate două monografii publicate în 1958 și 1959 de către H. Zalis și Călinescu. Numai că Filimon ar putea fi încadrat unei generații postpașoptiste, alături de Hasdeu. La limită însă cercetarea mea ar putea include și un capitol despre receptarea operei sale. Cârlova aparține unei perioade anterioare, iar puținătatea operei sale, explicabilă prin moartea prematură a poetului, nu a îndreptățit o analiză a statutului său în epocă. Despre Kogălniceanu, în ipostaza sa de scriitor, nu s-a publicat aproape nimic. În presa literară a vremii, articolele despre el sunt foarte puține, iar monografiile dedicate fostului mare om de stat nu ating și problematica literară. Totuși, la limită, într-un viitor studiu, un capitol despre Kogălniceanu și-ar putea face, de asemenea, loc.

Capitolul despre pașoptiști și problema israelită ar putea, de asemenea, să fie considerat o contribuție originală, deoarece nici această temă nu a mai fost cercetată. Redactarea lui a presupus consultarea unei plaje documentare diverse: opere literare apărute în ediții vechi, studii istorice, broșuri antisemite, periodice de secol XIX etc. Varianta finală a fost comprimată la patruzeci de pagini, deoarece, în economia tezei, trebuia doar ca reprezentării deformatoare și simplificate, din anii '50, să i se opună o imagine a varietății reacțiilor la nivelul întregii generații. Astfel, deși am admis importanța factorului economic în conturarea acestei ostilități față de evrei, explicării deterministe, prin conflictul dintre burghezia indigenă și burghezia *de alt neam*, i-am contrapus ideea unei angoase resimțite în fața suprareprezentării evreiești la nivelul burgheziei economice, în condițiile unui naționalism etnocentric, ai cărui adepți vedeau în clasa de mijloc singura categorie capabilă să susțină procesul nostru de modernizare. Absența

⁷⁴Paul Cornea, *Costache Negruzzi, Montesquieu și ideologia aripei moldovenești a pașoptismului*, în „Viața Românească”, anul XVI, nr. 3, martie 1963.

frisonantă a unui tiers état autohton va fi explicată la mijlocul secolului al XIX-lea, fie prin existența unui monopol economic evreiesc, fie prin apetența indigenilor față de funcțiuni sau chiar prin mitul absenței oricăror propensiuni ale românilor către activitățile de tip lucrativ. Așa cum am încercat să demonstrez, susținătorii primei explicații vor deveni antisemiții virulenți ai secolului al XIX-lea. Ceilalți, cu câteva excepții (Ghica, Eminescu), vor tinde să aibă o atitudine mai tolerantă față de evrei. Astfel, am identificat la nivelul generației pașoptiste câțiva antisemiți furibunzi (Alecsandri, Bolintineanu, Negruzzi și Bolliac), un filosemit (C.A. Rosetti), un allosemit (Ion Heliade Rădulescu), un asimilaționist de principiu (Mihail Kogălniceanu), precum și mai mulți integraționiști (Russo și Bălcescu).

În capitolul trei, am analizat perspectivele sociologice apte să producă un revizionism legitim. Am inclus aici *Originile romantismului românesc* ca pe o formă de chestionare a ideii unui pașoptism românesc survenit sub irepresibila influență civilizațională a lumii occidentale. În urma unei argumentații temeinice, Cornea prezintă pașoptismul ca pe o etapă finală a unui proces evolutiv început în secolul al XVIII-lea și, mai mult, ca pe un răspuns cultural organic față de o societate ale cărei frământări le-ar exprima natural. Firește, nu calitatea estetică a operelor (pre)pașoptiste este discutată aici, ci caracterul autentic al acestora. De asemenea, teoria influențelor capătă, pe un fond ideologic favorizant cu ideea minimizării dezvoltării societății românești în siajul occidentului capitalist și decadent, o altă anvergură teoretică și un alt nivel de rafinare, prin privilegierea subînțeleasă a factorului receptor. Pe lângă aceasta, întreaga modernizare a societății românești este regândită ca un proces endogen, astfel fiind puse în discuție atât reprezentările maioreștiene, cât și cele lovinesciene sau ibraëliene. Studiul lui Leon Volovici, *Apariția scriitorului în cultura română*, va răsturna imaginea pașoptiștilor de creatori ai unui climat literar veleitar, deoarece, susține istoricul literar, aceștia ar fi chiar principalii agenți ai procesului de profesionalizare a scrisului din spațiul românesc. Dacă Alexandrescu reiterează prototipul poetului meșteșugar, impunând un model al profesionalizării prin stăpânirea și exersarea rațională a unor procedee specifice, pașoptiștii care se formează în interiorul unor societăți culturale vor dobândi conștiința apartenenței la o breaslă aparte, resimțind nevoia unei autonomizări a universului literar. Introducerea relațiilor contractuale între prenumerați, tipograf și scriitor, dezvoltarea treptată a noțiunii de proprietate intelectuală sau apariția remunerațiilor obținute în urma scrisului instituționalizează fenomenul literar. Așadar, pașoptiștii ar fi tocmai opusul unor amatori întreținând în jurul artei scrise o atmosferă a diletantismului. Lăsând în urmă generația *poezilor ceasurilor de zăbavă*, Heliade, Bolliac, Alexandrescu sau Kogălniceanu devin chiar creatorii universului literar românesc și agenții profesionalizării scrisului. Restrângând discuția anterioară la situația particulară a lui Heliade, am urmărit tratarea diferită a mesianismului său în *Istoria literaturii române* a lui Călinescu și în diverse studii de

istorie literară orientate sociologic. Dacă în monumentală capodoperă călinesciană, complexe mesianice heliadeşti sunt privite ca expresia unei egomanii ridicole, pentru Dimitrie Popovici sau Paul Cornea, acestea vor fi tratate ca reflexul revendicării pentru poet a unui loc privilegiat în societate. Tot imaginea călinesciană a unui Heliade lipsit de discernământ estetic din cauza politicilor sale editoriale mult prea generoase cu producţiile paraliterare a fost răsturnată de câteva cercetări ale lui Paul Cornea, care facilitează accesul la imaginea unui tipograf constrâns să publice, pentru a supravieţui economic, texte mai uşor de asimilat de către un public neiniţiat, dar şi a unui inaugurator dispus să inoculeze valori estetice, strecurând în propriile suplimente literare, atât cât i-a permis-o contextul, creaţii ale unor autori importanţi.

În ultimul capitol, am tratat două studii apărute în 2016, *Fabrica de geniu* şi *Geneza culturii române moderne*. În urma analizei acestora, am constatat supravieţuirea unor afinităţi substanţiale cu viziunea maioreşciană asupra fenomenului paşoptist.

Bibliografie:

Beletristică:

1. Alecsandri, Vasile, *Opere*, vol. I, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966.
2. Alecsandri, Vasile, *Opere*, vol. IV, Editura Minerva, Bucureşti, 1974.
3. Alecsandri, Vasile, *Opere*, vol. VI, Editura Minerva, Bucureşti, 1979.
4. Alecsandri, Vasile, *Scrisori*, Editura Socec & Comp., Bucureşti, 1904.
5. Alexandrescu, Grigore, *Opere*, ESPLA, Bucureşti, 1957.
6. Alexandrescu, Grigore, *Opere alese*, vol.1, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.
7. Alexandrescu, Grigore, *Poezii alese*, ESPLA, Bucureşti, 1950.
8. Bălcescu, Nicolae, *Opere alese*, vol. 1, ESPLA, Bucureşti, 1960.
9. Bălcescu, Nicolae, *Scrieri alese*, Editura de stat, Bucureşti, 1949.
10. Bălcescu, Nicolae, *Scrieri alese*, ESPLA, Bucureşti, 1955.
11. Bălcescu, Nicolae, *Opere*, vol. IV, Editura A.R.P.R., Bucureşti, 1964.
12. Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, Editura de stat, Bucureşti, 1951.
13. Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, vol. 1, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.
14. Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, vol. 2, Editura Minerva, Bucureşti, 1982.
15. Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, vol. 5, Editura Minerva, Bucureşti, 1984.
16. Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, vol. 10, Editura Minerva, Bucureşti, 1988.
17. Bolliac, Cezar., *Opere*, Editura de stat, Bucureşti, 1950.
18. Bolliac, Cezar, *Opere alese*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1961.
19. Bolliac, Cezar, *Opere*, vol. 1, ESPLA, Bucureşti, 1956.
20. Bolliac, Cezar, *Opere*, vol. 2, ESPLA, Bucureşti, 1956.

21. Bolliac, Cezar, *Scrieri*, vol. 1, Editura Minerva, Bucureşti, 1983.
22. Ghica, Ion, *Opere*, vol. 1, ESPLA, Bucureşti, 1956.
23. Ghica, Ion, *Opere*, vol. 4., Editura Minerva, Bucureşti, 1985.
24. Ghica, Ion, *Scrieri alese*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1959.
25. Ghica, Ion, *Scrieri inedite*, ESPLA, 1959.
26. Ghica, Ion, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Editura Humanitas, 2014.
27. Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Opere*, vol. II, Editura Minerva, Bucureşti, 1996.
28. Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Sic Cogito*, Editura Evenimentul, Bucureşti, 1990.
29. Heliade-Rădulescu, Ion, *Opere*, vol. I, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967.
30. Heliade-Rădulescu, Ion, *Opere*, vol. II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968.
31. Kogălniceanu, Mihail, *Scrieri literare, istorice, politice*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
32. Negruzzi, Costache, *Negru pe alb*, Editura Litera Internațional, Bucureşti – Chişinău, 1996.
33. Petrescu, Camil, *Teatru II*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.
34. Petrescu, Camil, *Un om între oameni*, vol. 1, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
35. Petrescu, Camil, *Un om între oameni*, vol. 2, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
36. Petrescu, Camil, *Un om între oameni*, vol. 3, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
37. Rosetti, C.A., *Corespondenţă*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980.
38. Rosetti, C.A., *Jurnalul meu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.
39. Russo, Alecu, *Opere alese*, Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1950.
40. Russo, Alecu, *Piatra teiului & Iaşii în 1840*, Editura Minerva, Bucureşti, 1915.
41. Russo, Alecu, *Scrieri alese*, Editura de Stat, Bucureşti, 1949.
42. Russo, Alecu, *Scrieri alese*, ESPLA, Bucureşti, 1959.

Studii critice şi teoretice:

1. Adam, Robert, *Două veacuri de populism românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2018.
2. Anderson, Benedict, *Comunităţi imaginate*, trad. Oltean Roxana şi Ioana Potrache, Editura Integral, Bucureşti, 2000.
3. Angheliescu, Mircea, *Ion Heliade Rădulescu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1987.
4. Barbu, Daniel, Boia, Lucian, Bozdogan Ovidiu, *Miturile comunismului românesc*, Ed. Nemira, Bucureşti, 1997.
5. Bogdan-Duică Gheorghe, *Românii şi ovreii*, Institutul de Arte Grafice Tipografia Românească, Bucureşti, 1913.

6. Boia, Lucian, *Capcanele istoriei*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.
7. Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005.
8. Botezatu, Dan & Ilie, Rodica *Modele, concepte şi contexte ale istoriei literaturii române contemporane*, Editura Universităţii Transilvania, Braşov, 2016.
9. Botezatu, Dan, & Ilie, Rodica *Amnesia and Anamnesis. Contemporary Strategies of Literary and Cultural Histories*, Editura Universităţii Transilvania, Braşov, 2017.
10. Bourdieu, Pierre, *Distinction. A Social Critique on the Judgement of Taste*, Harvard University Press, 1984.
11. Bourdieu, Pierre, *The Field of Cultural Production*, Columbia University Press, 1993.
12. Bourdieu, Pierre, *Regulie Artei*, trad. Laura Albulescu şi Bodan Ghiu, Editura Art, Bucureşti, 2007.
13. Bucur, Marin, *C. A. Rosetti*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970.
14. Casanova, Pascale, *Republica Mondială a Literelor*, trad. Cristina Bîzu, Editura Art, Bucureşti, 2016.
15. Călinescu, George, *Principii de estetică*, Editura Pentru Literatură, Bucureşti, 1968.
16. Călinescu, George, *Gr. M. Alecsandrescu*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1962.
17. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983.
18. Călinescu, George, *Vasile Alecsandri*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965.
19. Chyette, Brian & Marcus, Laura, *Modernity, Culture and the Jew*, Polity Press, Cambridge, 1998.
20. Ciupală, Alin, *Femeia în societatea românească în secolul al XIX-lea*, Editura Meridiane, Bucureşti, 2003.
21. Cornea, Paul, & Cristea-Enache, Daniel, *Paul Cornea de vorbă cu Daniel Cristea-Enache, Polirom*, Editura Polirom, Iaşi, 2013.
22. Cornea, Paul, *Conceptul de istorie literară în cultura românească*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978.
23. Cornea, Paul, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966.
24. Cornea, Paul, *Delimitări şi ipoteze*, Editura Polirom, Iaşi, 2008.
25. Cornea, Paul, *Itinerar printre clasici*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984.
26. Cornea, Paul, *Oamenii începutului de drum*, Editura Cartea românească, 1974.
27. Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 2008.

28. Cornea, Paul, *Regula jocului*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980.
29. Cornea, Paul, *Semnele vremii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1995.
30. Cornea, Paul, *Studii de literatură română modernă*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1962.
31. Cornea, Paul & Zamfir, Mihai, *Gîndirea românească în epoca paşoptistă*, vol. 1, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968.
32. Cornea, Paul & Zamfir, Mihai, *Gîndirea românească în epoca paşoptistă*, vol. 2, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969.
33. Corobca, Liliana, *Controlul cărţii: cenzura literaturii în regimul comunist din România*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 2014.
34. Crohmălniceanu, Ov. S., *Cronici şi articole*, ESPLA, Bucureşti, 1953.
35. Dima, Alexandru, *Alecu Russo*, ESPLA, Bucureşti, 1957.
36. Djuvara, Neagu, *Între Orient şi Occident*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.
37. Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. 4, Editura Politică, Bucureşti, 1977.
38. Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. 6, Editura Politică, Bucureşti, 1979.
39. Drace-Francis, Alex, *Geneza culturii române moderne. Instituţiile scrisului şi dezvoltarea identităţii naţionale 1700 – 1900*, Editura Polirom, Iaşi, 2016.
40. Eagleton, Terry, *Marxism and Literary Criticism*, Taylor & Francis, Abingdon, 2003.
41. Eliade-Rădulescu, Ion, *Echilibru între antiteze*, vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1916.
42. Eliade-Rădulescu, Ion, *Echilibru între antiteze*, vol. II, Editura Minerva, Bucureşti, 1916.
43. Escarpit, Robert, *De la sociologia literaturii la teoria comunicării*, trad. Sanda Chiose Crişan, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1980.
44. Escarpit, Robert, *Literar şi social*, trad. Constantin Crişan, Editura Univers, Bucureşti, 1974.
45. Fati, Sabina, Naumescu, V., Stanomir, Ioan, Voicu, Marian, *Vin ruşii! 5 perspective asupra unei vecinătăţi primejdioase*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2018.
46. Frunzetti, Ion, *Pictorul revoluţionar C. Rosenthal*, ESPLA, 1955.
47. Frunzetti, Ion, *Pictori revoluţionari de la 1848*, Editura Meridiane, 1988.
48. Georgescu-Buzău, Gheorghe, *N. Bălcescu*, Editura de stat pentru literatura politică, Bucureşti, 1956.

49. Goldiș, Alexandru, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, Editura Cartea românească, București, 2011.
50. Goldmann, Lucien, *The Hidden God*, Routledge, New York, 2013.
51. Goldmann, Lucien, *Towards a Sociology of the Novel*, Routledge, New York, 1987.
52. Groys, Boris, *Stalin – opera de artă totală*, trad. George State și Eugenia Bojoga, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007.
53. Hăjdeu, Bogdan Petriceicu, *Jupânul Shylock al lui Shakespeare, Domnul Gobseck al lui Balzac, și Jupânul Moise al lui Alexandri*, Tipografia Ștefan Rassidescu, București, 1865.
54. Heliade Rădulescu, Ion, *Protectoratul Țarului sau România și Rusia*, Editura Cartea Românească, București, 2002.
55. Hitchins, Keith, *Românii 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 2013.
56. Hitchins, Keith, *România 1866-1944*, Editura Humanitas, București, 1996.
57. Hîncu, D., *Mărturii „Chestiunea evreiască”*, Editura Hasefer, București, 1996.
58. Iancu, Carol, *Evreii din România (1866 – 1919), de la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996.
59. Ibrăileanu, Garabet, *Opere*, Editura Minerva, București, 1974.
60. Iordachi, Constantin, *Liberalism, Constitutional Nationalism and Minorities*, Brill, Leiden, 2019.
61. Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte (vol. I)*, Editura Minerva, București, 1983.
62. Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte (vol. II)*, Editura Minerva, București, 1983.
63. Iosifescu, Silvian, *Grigore Alexandrescu*, Editura Tineretului, București, 1965.
64. Iosifescu, Silvian, *Romantismul eroului revoluționar*, ESPLA, București, 1956.
65. Iosifescu, Silvian, *Vasile Cârlova și Grigore Alecsandrescu*, Editura Scrisul liber, București, 1949.
66. Jameson, Fredric, *Marxism And Form*, Princeton University Press, 1974.
67. Jianu, Angela, *A Circle of Friends, Romanian Revolutionaries an Political Exile, 1840-1859*, Brill, Leiden, 2011.
68. Kolakowski, Leszek, *Principalele curente ale marxismului*, vol. I, trad. S. G. Drăgan, Editura Curtea veche, București, 2009.
69. Kolakowski, Leszek, *Principalele curente ale marxismului*, vol. II, trad. Tereza-Brândușa Palade, Editura Curtea veche, București, 2010.

70. Kolakowski, Leszek, *Principalele curente ale marxismului*, vol. III, trad. S.C. Drăgan, Editura Curtea veche, Bucureşti, 2010.
71. Kopeček, Michal, *Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe After 1989*, Central European University Press, 2008.
72. Lahire, Bernard, *La condition littéraire: la double vie des écrivains*, La Découverte <<Laboratoire des sciences sociales>>, Paris, 2006.
73. Lahire, Bernard, *Omul plural*, trad. Elisabeta Stănciulescu, Editura Polirom, Iaşi, 2001.
74. Lovinescu, Eugen, *Critice*, vol. II, Editura Alcalay & Co, Bucureşti, 1920.
75. Lovinescu, Eugen, *Grigore Alexandrescu. Viaţa şi opera lui*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 1925.
76. Lovinescu, Eugen, *Istoria civilizaţiei române moderne*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972.
77. Lukács, Georg, *History and Class Consciousness*, The Mit Press, Cambridge, 1971.
78. Lukács, Georg, *Ontologia existenţei sociale*, trad. Radu Stoichiţă şi Vasile Zamfirescu, Editura Politică, Bucureşti, 1975.
79. Lukács, Georg, *Romanul istoric*, (vol. 1), trad. Ion Roman, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
80. Lukács, Georg, *Romanul istoric*, (vol. 2), trad. Ion Roman, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
81. Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. 1, Editura Minerva, Bucureşti, 2005.
82. Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. 2, Editura Minerva, Bucureşti, 2005.
83. Maiorescu, Titu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, Editura Humanitas, 1994.
84. Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice*, vol. 1 (1855 – 1880), Editura Socec & Co, Bucureşti, 1937.
85. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008.
86. Martin, Mircea, *Explorări în trecutul şi prezentul teoriei literare româneşti*, Editura Art, Bucureşti, 2006.
87. Martin, Mircea, *G. Călinescu şi complexe literaturii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1981.
88. Marx, Karl, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964.
89. Massof, Ioan, *Davicion Bally revoluţionarul de la 1848*, Editura Cultura poporului, 1923.

90. Matei, S.A., *Boierii minţii*, Editura Compania, Bucureşti, 2004.
91. McLuhan, Marshall, *Galaxia Guteneberg*, Editura Politică, Bucureşti, 1975.
92. Munteanu, Romul, *Metamorfozele criticii europene*, Editura Univers, Bucureşti, 1988.
93. Muşina, Alexandru, *Paradigma poeziei moderne*, Editura Aula, Braşov, 2004.
94. Neagoe, Liviu, *Antisemitism şi emancipare în secolul al XIX-lea*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2016.
95. Negrici, Eugen, *Emanciparea privirii*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 2014.
96. Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea veche, Bucureşti, 2008.
97. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism 1948 – 1964*, Editura Polirom, Iaşi, 2020.
98. Netea, Vasile, *C. A. Rosetti*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
99. Neumann, Victor, *Istoria evreilor dn România*, Editura Amarcord, Timişoara, 1996.
100. Neumann, Victor, *Neam, popor sau naţiune?*, Editura Curtea veche, Bucureşti, 2005.
101. Oişteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001.
102. Oldson, William, *A Providential Anti-Semitism, Nationalism and Polity in Nineteenth Century Romania*, The American Philosophical Society, 1991.
103. Ornea, Zigu, *Anii treizeci, extrema dreaptă românească*, Editura Fundaţiei culturale române, Bucureşti, 1996.
104. Ornea, Zigu, *Junimea şi junimismul*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978.
105. Papadima, Ovidiu, *Cezar Boliac*, E.A.R.S.R., Bucureşti, 1966.
106. Păcurariu, Dimitrie, *Dimitrie Bolintineanu*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1962.
107. Păcurariu, Dimitrie, *Ion Ghica*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965.
108. Perkins, David, *Is Literary History Possible?*, John Hopkins University Press, Baltimore & London, 1992.
109. Petreu, Marta, *De la Junimea la Noica*, Editura Polirom, Iaşi, 2011.
110. Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
111. Platon, Alexandru-Florin, *Geneza burgheziei în Principatele române*, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, 1997.

112. Popovici, Dimitrie, *Studii literare*, vol. III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
113. Popovici, Dimitrie, *Studii literare*, vol. VI, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
114. Preda, Cristian, *Rumânii fericiți: vot și putere de la 1831 până în prezent*, Editura Polirom, Iași, 2011.
115. Rădulescu-Motru, Constantin, *Scrieri politice*, Editura Nemira, București, 1998.
116. Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, trad. Margareta Gyurcsik și Ilie Gyurcsik Editura Amarcord, Timișoara, 2001.
117. Riggenbach, Jeff, *Why American History is Not What They Say: An Introduction to Revisionism*, Ludwig von Mises Institute, Alabama, 2009.
118. Roller, Mihail, *Anul revoluționar 1848*, Editura Eminescu, București, 1948.
119. Roller, Mihail, *1848 în Principate*, Ministerul Artelor și Informațiilor, București, 1948.
120. Roman, Ion, *Dimitrie Bolintineanu*, Editura Tineretului, București, 1962.
121. Roman, Ion, *Ion Ghica*, Editura Albatros, București, 1970.
122. Saint-Simon, Henri, *Social Organization, the Science of Man and Other Writings*, trad. în engleză de Felix Markham, Harper & Row Publishers, New York, 1964.
123. Scarlat, Mircea, *Introducere în opera lui Cezar Bolliac*, Editura Minerva, 1985.
124. Schifirneț, Constantin, *Formele fără fond, un brand românesc*, Editura comunicaare.ro, București, 2007.
125. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism*, vol. IV (1955-1956), Editura Cartea românească, București, 2010.
126. Simion, Eugen, *Dimineața poezilor*, Editura Univers enciclopedic, București, 1998.
127. Simion, Eugen, *Secolul al XIX-lea în doi mesianici chibzuiți și un vizionar mistic. Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica*, Editura Cartea românească, Iași, 2020.
128. Stalin, Iosif Vissarionovici, *Marxismul și problema națională*, Editura Partidului comunist din România, București, 1944.
129. Stanomir, Ioan, *Așteptând revoluția*, Editura Humanitas, București, 2019.
130. Stere, Constantin, *Scrieri politice și filozofice*, Editura Do-MinoR, București, 2005.
131. Șerban, Ion Vasile, *Critica sociologică*, Editura Univers, București, 1983.
132. Șerban, Ion Vasile, *Literatură și societate*, Editura Eminescu, București, 1983.
133. Șoimaru, Tudor, *Cezar Bolliac*, Editura Tineretului, București, 1962.
134. Tomoiogă, Radu, *Ion Eliade Rădulescu. Ideologia social-politică și filozofică*, Editura Științifică, București, 1971.

135. Tomoioagă, Radu, *Personalități și tendințe în perioada pașoptistă*, Editura Minerva, București, 1976.
136. Tucker, Robert C., *Stalin as a Revolutionary*, W.W. Norton & Company Inc., New York, 1973.
137. Tudurachi, Adrian, *Fabrica de geniu*, Editura Institutul European, Iași, 2016.
138. Van Tieghem, Paul, *Literatura comparată*, Editura pentru literatură universală, București, 1966.
139. Viala, Alain, *Naissance de l'écrivain. Sociologie de la littérature à l'âge classique*, Minuit, Paris, 1985.
140. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941.
141. Vianu, Tudor, *Probleme de stil și artă literară*, ESPLA, București, 1955.
142. Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Evgheniți, ciocoi, mojici*, Editura Humanitas, București, 2015.
143. Vîrgolici, Teodor, *Alecu Russo*, Editura Tineretului, București, 1964.
144. Vîrgolici, Teodor, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, Editura Minerva, București, 1971.
145. Volovici, Leon, *Apariția scriitorului în cultura românească*, Editura Junimea, Iași, 1976.
146. Volovici, Leon, *Ideologia naționalistă și problema evreiască în România anilor '30*, Editura Humanitas, București, 1995.
147. Weber, Max, *Economy and Society*, University of California Press, Berkely, 1978.
148. Wellek, René, *Conceptele criticii*, trad. Rodica Tiniș Editura Univers, București, 1970.
149. White, Hayden, *The Content of the Form*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1987.
150. White, Hayden, *The Practical Past*, Northwestern University Press, Illinois, 2014.
151. Zeletin, Ștefan, *Burghezia română*, Editura Humanitas, București, 2006.
152. Zub, Alexandru, *Orizont închis. Istoriografia sub dictatură*, Editura Institutul european, Iași, 2000.

Alte resurse bibliografice:

1. ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură* (traducere după Septuaginta de Valeriu Anania) ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
2. ***, *Cuza Vodă și Mihail Kogălniceanu în chestia evreiască*, Editura evreilor pământeni, București, 1911.

3. Alecsandri Vasile & Gane Nicolae & Negruzzi Iacob & Pogor Vasile, *Discursuri parlamentare junimiste*, Editura Timpul, Iaşi, 2000.
4. Alexandri, Vasile, *Discurs ținut în ședința senatului de la 10 Oct. 1879 cu ocaziunea revisuirii art.7 din Constituțiune*, Editura Socec, Sander & Telcu, București, 1879.
5. Berkowitz, J. & Kaufmann, J., *Evreii în revoluția română de la 1848*, C.S.I.E.R, Colecția caiete, Nr. 3.
6. Bodea, Cornelia, *1848 la români: o istorie în date și mărturii*, vol. 1, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.
7. Bodea, Cornelia, *1848 la români: o istorie în date și mărturii*, vol. 2, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.
8. Bolintineanu, Dimitrie, *Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români*, Tipografia lucrătorilor asociați, București, 1869.
9. Carp, P.P, *Discursuri parlamentare*, Editura Grai și suflet – Cultura națională, București 2000.
10. Kogălniceanu, Mihail, *Discursuri parlamentare*, Editura Minerva, București, 1994.
11. Kogălniceanu, Mihail, *Opere III. Oratorie I (1856-1864). Partea I (1856-1861)*, Editura Academiei R.S.R, București, 1983.
12. Kogălniceanu, Mihail, *Opere V. Oratorie III (1878-1891). Partea I (1878-1880)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1984.
13. Kogălniceanu, Mihail, *Opere III. Oratorie I (1856-1864). Partea a-II-a (1861-1864)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1987.
14. Pencovici, Alexandru, *Desbaterile Marelui Constituent din anul 1866 asupra Constituțiunii și Legii electorale*, Tipografia Statului. Curtea Șerban-Vodă, 1883.

Articole:

1. ***, *Ion Ghica: Documente literare inedite*, în „Contemporanul”, nr. 16, aprilie 1959.
2. ***, *Punerea în valoare a tot ce este progresist în trecutul culturii noastre*, în „Scânteia”, nr. 1495, seria III, anul XVIII, joi, 4 august, 1948.
3. ***, *Moștenirea literară*, în „Contemporanul”, vineri, 30 septembrie, 1949, Nr. 156.
4. ***, *Neo-sociologism vulgar*, în „România Literară”, No. 1-2., 10 ianuarie, 2014.
5. Agache, Alexandru, *Conceptul de influență la Paul Cornea*, în „Vatra”, nr. 253, 2014.

6. Bociort, Florian Ignat & Orzea, Gheorghe, *130 de ani de la naşterea lui Vasile Alecsandri*, în „Viaţa Românească”, nr. 7. anul IV, 1951.
7. Bodor, Gheorghe, *La deschiderea muzeului memorial „Vasile Alecsandri” de la Mirceşti*, în „Gazeta literară”, anul IV, nr. 24 (170), joi, 13 iunie, 1957.
8. Bolintineanu, Dimitrie, *Ovreei leşeşti către D. Manolaki Costacki Iepureanu*, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, nr. 444, 2 septembrie, 1866.
9. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 425, 5 iunie, 1866.
10. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 431, 28 iunie, 1866.
11. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, 26 iulie, 1866.
12. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, 29 iulie, 1866.
13. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 441, 1 august, 1866.
14. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 442, 5 august, 1866.
15. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 443, 19 august, 1866.
16. Bolliac, Cezar, *A doua fază a cestiunii jidanilor II*, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 444, 28 august, 1866.
17. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 447, 2 septembrie, 1866.
18. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 454, 27 septembrie, 1866.
19. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 462, 13/24 octombrie, 1866.
20. Bolliac, Cezar, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 464, 20 octombrie, 1866.
21. Bratu, Horia, *Problema revoluţiei şi arta romancierului în opera „Un om între oameni”*, în „Contemporanul”, nr. 31 (461), august, 1955.
22. Bratu, Savin, *Lenin şi metodologia istoriei literare*, în „Viaţa românească”, nr. 4, aprilie 1960.
23. Campus, Eugen, *Din problemele reconsiderării clasicilor noştri*, în „Viaţa românească”, anul III, nr. 7, iulie, 1950.
24. Campus, Eugen, *Un luptător de la 48 „uitat”*, în „Viaţa românească”, septembrie 1950.
25. Campus, Eugen, *Clasicii noştri şi războiul pentru independenţă*, în „Contemporanul”, nr. 19 (292), vineri, 9 mai, 1952.
26. Călinescu, George, *Scriitori progresişti între anii 1848-1859: D. Bolintineanu, Pantazi Ghica*, în „Steaua”, anul IX (105), nr 11, noiembrie, 1958.

27. Călinescu, George, *Scriitori progresişti între anii 1848-1859: D. Bolintineanu, Pantazi Ghica*, în „Steaua”, anul IX (106), nr 12, decembrie, 1958.
28. Cheresteşiu, Victor, *Rolul lui Nicolae Bălcescu în dezvoltarea ideilor progresiste în ţara noastră*, în „Contemporanul”, Nr. 52 (325), decembrie, 1952.
29. Cioculescu, Şerban, *Ion Ghica inedit*, în „Gazeta literară”, nr. 28 (278), iunie, an VI (1959).
30. Cioculescu, Şerban, *Reconsiderarea lui Ion Heliade Rădulescu*, în „Gazeta literară”, an VIII, nr. 25 (379), 1961.
31. Cioculescu, Şerban, *Un suflet mare: ALECU RUSSO*, în „Gazeta literară”, anul IV, nr. 41 (187), joi, 10 octombrie, 1957.
32. Câmpina, Barbu, *Critica lui „48”*, în „Viaţa românească”, nr. 2, iulie 1948.
33. Câmpina, Barbu, *Critica lui «48»*, în „Viaţa românească”, nr. 6, noiembrie 1948.
34. Cornea, Paul, *140 de ani de la naşterea lui Nicoale Bălcescu*, în „Gazeta literară”, anul VI, nr. 28 (278), iulie, 1959.
35. Cornea, Paul, *Cîteva observaţii asupra problemei influenţelor străine în literatură, în lumina teoriei marxiste*, în „Viaţa românească”, anul XIII, februarie, 1960.
36. Cornea, Paul, *Contribuţii la definirea profilului ideologic şi artistic al lui I. Eliade Rădulescu (I)*, în „Viaţa românească”, anul XIV, august 1961.
37. Cornea, Paul, *Contribuţii la definirea profilului ideologic şi artistic al lui I. Eliade Rădulescu (II)*, „Viaţa românească”, anul XIV, septembrie 1961.
38. Cornea, Paul, *Costache Negruzzi, Montesquieu şi ideologia aripei moldoveneşti a paşoptismului*, în „Viaţa românească”, anul XVI, nr. 3, martie 1963.
39. Cornea, Paul, *O gazetă acum 130 de ani*, în „Gazeta literară”, anul VI, nr. 12 (262), joi, 19 martie 1959.
40. Cornea, Paul, *Pastelurile sau despre poezia naturii şi natura poeziei la V. Alecsandri*, în „Viaţa românească”, an X, 1957.
41. Cornea, Paul, *Titu Maiorescu şi paşoptismul*, în „Viaţa românească”, anul XVI, septembrie, 1963.
42. Cristea, Ştefan, *Dimitrie Bolintineanu*, în „Viaţa românească”, nr. 8-9, anul V, august – septembrie, 1952.
43. Crohmălniceanu, Ovid S., *Influenţa lui Nicolae Bălcescu asupra literaturii noastre*, în „Contemporanul”, nr. 4 (329), 1953.
44. Crohmălniceanu, Ovid S., *Naţionalismul, şovinismul, cosmopolitimsul în artă*, în „Contemporanul”, vineri, 3 septembrie, nr. 101, 1948.

45. Crohmălniceanu, Ovid. S., „*Studii de literatură română modernă*”, în „Gazeta literară”, anul IX, nr. 454, joi 22, noiembrie, 1962.
46. Eminescu, Mihai, *Teoria păturii superpuse*, în „Timpul”, anul VI, nr. 170, joi, 06 august, 1881.
47. Fischer, Iancu, *Corespondența lui Grigore Alexandrescu*, în „Gazeta literară”, anul VII, nr. 48 (350), joi 24 noiembrie 1960.
48. Georgescu, Paul, *Clasicii și problema țărănească*, în „Gazeta literară”, Anul VI, nr. 9 (259), joi, 26 februarie 1959.
49. Georgescu-Buzău, Gheorghe, *N. Bălcescu, gânditor de pe poziții materialiste*, în „Viața românească”, anul III, martie, 1950.
50. Grecu, Alexandru, *Nicolae Bălcescu. Istoricul în cadrul revoluției dela 1848*, în „Viața românească”, nr. 2, iulie 1948.
51. Grecu, Alexandru, *Premizele revoluției de la 1848 în Țara Românească*, în „Viața românească”, nr. 7, decembrie 1948.
52. Greenwood, Ernest, *Attributes of a Profession*, în „Social Work”, vol. 2, no. 3 (July 1957).
53. Gulian, Constantin, *Despre moștenirea ideologică a lui Nicolae Bălcescu*, în „Viața românească”, nr. 1, ianuarie, 1953.
54. Huber, Viorica, *Arta portretului la Ion Ghica*, în „Revista Universității C. I. Parhon, seria științelor sociale, filologie”, nr. 2-3. 1955.
55. Ignat, Nestor, *Cu privire la valorificarea moștenirii culturale*, în „Viața românească”, anul VII, august, 1954.
56. Irimia, Mădălina Maria, *Incidente antisemite la Galați în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Realitatea evreiască”, Nr. 538 – 539 (1338 – 1339) – 1 – 31 Mai 2019.
57. Lahire, Bernard, *Literature is Not Just a Battlefield*, în *New „Literary History”*, Volume 46, Number 3, Summer 2015.
58. Lahire, Bernard, *Publicisation de la littérature et frontières invisibles de jeu littéraire*, în „Littérature”, 2010/4 (n°160).
59. Lahire, Bernard, *Specificity and independence of the literary game*, în „Nationalities Papers”, Vol. 40, No. 3, May 2012.
60. Mîndra, Vicu, *În căutarea adevăratului Alecsandri*, în „Gazeta literară”, anul III, nr. 30 (124), joi, 26 iulie, 1956.
61. Munteanu, George, *Asupra reconsiderării lui I. H. Rădulescu, Chestiuni metodologice*, în „Steaua”, Anul X (110), aprilie 1959.

62. Munteanu, George, *Asupra reconsiderării lui I. H. Rădulescu, Chestiuni metodologice*, în „Steaua”, Anul X (111), aprilie 1959.
63. Munteanu, George, G. *Călinescu: Gr. M. Alecsandrescu*, în „Contemporanul”, vineri, 19 octombrie, nr. 42 (836), 1962.
64. Nanu, M., *D. Bolintineanu (Opere, cu un studiu intorductiv de Al. I. Ştefănescu)*, Ed. De Stat, 1951), în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folklor”, anul I, nr. 1-4, 1952.
65. Neacşu, A., *Clasicii români în biblioteca pentru toţi*, în „Viaţa românească”, nr. 11, an III, noiembrie, 1950.
66. Nicolescu, G.C., *La Mirceşti. Meditaţii în singurătate*, în „Viaţa românească”, an XIII, nr. 8, august, 1960.
67. Nicolescu, G.C., *Vasile Alecsandri şi ideile de la 1848*, în „Viaţa românească”, anul I, nr. 2, Iulie, 1948.
68. Nifon, Rusailă, în „Trompeta Carpaţilor”, anul IV, Nr. 425, 8 Iulie.
69. Novicov, Mihai, *Discuţiile literare din Uniunea Sovietică şi învăţămintele lor pentru literatura noastră*, în „Viaţa românească”, nr. 11, noiembrie, 1954.
70. Orzea, Gheorghe, *Patriotismul şi caracterul popular al poeziei lui Vasile Alecsandri*, în „Contemporanul”, Nr. 250 (29), vineri, 20 iulie, 1951.
71. Papadima, Ovidiu, *Cezar Bolliac, luptător revoluţionar şi jurnalist progresist*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folklor”, Editura A.R.P.R., an II, tomul II, 1953.
72. Parsons, Talcott, *The Professions and Social Structure*, în *Social Forces*, Vol. 17, No. 4 (May, 1939).
73. Patraş, Antonio, *Fabrica de geniu*, în „Convorbiri literare”, nr. 2, februarie 2017.
74. Perpersicius, *Vasile Alecsandri. 140 de ani de la naştere*, în „Gazeta literară”, anul VIII, nr. 31 (385), joi, 27 iulie, 1961.
75. Petrescu, Camil, *Revoluţia de la 1848 şi formalismul estetizant*, în „Contemporanul”, nr. 104, vineri, 24 septembrie 1948.
76. Piru, Alexandru, *Ion Ghica inedit*, în „Analele Univeristăţii C. I. Parhon, seria ştiinţe sociale, filologice”, nr. 15, an VIII, 1959.
77. Radian, Sanda, *G. C. Nicolescu: «Viaţa lui Vasile Alecsandri»*, în „Viaţa românească”, anul XVI, nr. 1, ianuarie, 1963.
78. Roman, Ion, *Dogmatismul în istoria literaturii*, în „Gazeta literară”, anul III, nr. 37 (131), joi, 13 septembrie, 1956.

79. Roman, Ion, *Împotriva simplificărilor*, în „Gazeta literară”, nr. 38 (132), 20 septembrie, 1956.
80. Roman, Ion, *Un partizan al realismului critic în literatură*, în „Gazeta literară”, anul III, 16 august, 1956.
81. Rosetti, C.A., *Rusciuc*, în „Israelitul român”, anul I, nr. 12.
82. Rosetti, C.A., *Praştia*, în „Românul”, an II, 31 iulie.
83. Rosetti, C.A., *Iacov Löbel*, în „Românul”, anul XI, 28 iunie.
84. Rosetti, C.A., *Funcţionarismul*, în „Românul”, anul XXVIII, 14 noiembrie.
85. Rosetti, C.A., *Ce mai înseamnă astăzi exploatarea cestiunii evreilor?*, în „Românul”, an XXVIII, 25 decembrie.
86. Rosetti, C.A., *Testament*, în „Românul”, an XXIX, 8 aprilie.
87. Sapiro, Gisèle, *Les conditions professionnelles d'une mobilisation réussie: le Comité national des écrivains*, în „Le Mouvement social”, No. 180, Pour Une Histoire Sociale de la Résistance (Jul. -Sep., 1997).
88. Savu, Elena, *PAUL CORNEA*, „Studii de literatură română modernă”, în „Viaţa românească”, anul XVI, nr. 1, ianuarie, 1963
89. Silvestru, Valentin, *Răspuns la o întrebare a lui Vasile Alecsandri*, în „Contemporanul”, nr. 34 (464), vineri, 26 august 1955.
90. Ştefănescu, Al. I., *Clasicii comentaţi*, în „Contemporanul”, vineri, 21 noiembrie, 1947.
91. Ştefănescu, Al. I., *Naţionalismul lui Vasile Alecsandri*, în „Contemporanul”, vineri, 9 iunie, 1948.
92. Ştefănescu, Al. I., *Reconsiderarea clasicilor: Alecu Russo, Scrieri Alese, Ed. De Stat*, în „Contemporanul”, vineri, 10 decembrie, 1950, nr. 115.
93. Tertulian, Nicolae, *Criterii pentru o viitoare antologie a poeziei româneşti*, în „Contemporanul”, vineri, 24 septembrie 1948.
94. Tertulian, Nicoale, *Schematism şi realism*, în „Gazeta literară”, anul II, nr. 5 (47), joi, 3 februarie 1955.
95. Tertulian, Nicoale, *Schematism şi realism*, în „Gazeta literară”, anul II, nr. 6 (48), joi, 10 februarie 1955.
96. Tertulian, Nicolae, *Transformarea concepţiei asupra istoriei în opera lui Camil Petrescu: De la „Danton” la „Bălcescu” şi „Un om între oameni”*, în „Viaţa românească”, anul VII, iulie, 1954.

97. Tomoioagă, Radu, *Critica teoriei echilibrului între antiteze*, în „Cercetări filozofice”, anul IV, nr. 1, 1957.
98. Tomoioagă, Radu, *Contribuții la reconsiderarea lui Eliade*, în „Analele Universității C.I. Parhon”, Seria Științe Sociale, nr.8, 1957.
99. Vintilă, Petru, *Cesar Bolliac, premegătorul*, în „Contemporanul”, vineri, 11 iunie 1948, nr. 89.
99. Vitner, Ion, *Problema moștenirii literare*, în „Contemporanul”, nr. 127, vineri, 4 martie 1949.
100. Wilensky, Harold, *The Professionalization of Everyone?*, în „American Journal of Sociology”, vol. 70, No. 2 (Sep., 1964).

Rezumat

Teza mea explorează perspectivele sociologice în studiile literare despre paşoptismul românesc. Prima reprezentare despre generația lui Bălcescu și Rosetti, cea maioresciană, este una integral detrimentală. Dacă verdictul estetic al liderului junimist nu poate fi chestionat din cauza calității artistice inferioare a acestei literaturi, asupra activității paşoptiştilor ca oameni de stat și pionieri culturali se vor putea exprima puncte de vedere diferite. Critica atentă la dimensiunea sociologică a literaturii va putea produce revizuii istoriografice semnificative cu privire la paşoptism. Firește, acestea vizau fenomenele specifice unei literaturi aflate în fază amniotică, astfel că, spre exemplu, analizarea procesului de profesionalizare a scrisului specific mijlocului de secol XIX poate răsturna imaginea paşoptiştilor ca generatori ai unui climat de amatorism cultural. Însă perspectivele sociologice vor genera și un tip de revizionism ilegitim pe care îl vom regăsi între 1948 și 1965. Teza mea explorează în special ipostazierile vulgarizatoare ale acestui interval, încercând compensarea unui deficit istoriografic semnificativ. Lucrarea mea nu va omite însă un antirevizionism neomaiorescian, bazat pe folosirea unor metodologii sociologice contemporane. Am considerat că studii ca *Fabrica de geniu* sau *Geneza culturii române moderne* pot fi caracteristice acestei tendințe.

Abstract

My thesis explores the sociological perspectives in the Romanian literary studies about forty-eightism. The first image about the generation of Bălcescu and Rosetti, the one belonging to Maiorescu, is an entirely detrimental one. If the aesthetical verdict of the first major Romanian critic is hard to be questioned, given the poor artistic quality of this literature, different points of view about the forty-eighters' political and cultural activity can be formulated. Some sociologically inclined literary critics will produce major historiographical revisions regarding forty-eightism, obviously, most of them being interested in the specific phenomena of an emergent literature. For example, the analysis of the professionalization of writing in Romanian culture can reverse the image of the forty-eighters as producers of an amateurish cultural climate. But the sociological perspectives can also generate an illegitimate form of revisionism that we can discover in the first era of Romanian communism. My thesis mainly explores the vulgarized representations produced between 1948 – 1965, while trying to fill a major historiographical deficit. My study will nevertheless deal with an antirevisionist tendency, created by the use of some sociological contemporary methodologies. As I have tried to prove, important works such as *Fabrica de geniu* or *Geneza culturii române moderne* are characteristic of this trend.

-